

PRIJEGLAS I DISIMILACIJA U MUŠKIM IMENIMA I APELATIVIMA POSUĐENIMA IZ STRANIH JEZIKA KOJI ZAVRŠAVAJU NA *-EJ*

EDITA MEDIĆ

IVA BABIĆ

MARIJANA BAŠIĆ

Sveučilište u Zadru, Odjel za kroatistiku
Obala kralja Petra Krešimira IV. 2, HR – 23000 Zadar
Sveučilište u Zadru, Odjel za izobrazbu učitelja i odgojitelja
Ulica dr. Franje Tuđmana 24i, HR – 23000 Zadar
emedic@unizd.hr
ibabic@unizd.hr
mabasic@unizd.hr

UDK: 81'373.231: 392.91
81'373.611
DOI: 10.15291/csi.4301
Izvorni znanstveni članak
Primljen: 31. 8. 2022.
Prihvaćen za tisak: 15. 5. 2023.

Rad se bavi prijeglasom i disimilacijom u muškim osobnim imenima *a*-sklonidbe koja završavaju na nepčanic *j* kojemu prethodi otvornik *e*. Kao primjer poslužila su imena stranoga podrijetla Matej, Sergej, Aleksej, Tomej, Andrej, Ptolemej, Pompej, Tezej koja u I jd. dobivaju oblični nastavak *-em*, a posvojni se pridjev od tih imena izvodi sufiksom *-ev*. Normativni priručnici donose pravila disimilacije i prijeglasa za opće imenice, ali ne i za osobna imena. Uobičajeno je u uporabi da se u osobnim muškim imenima koja završavaju na palatal prijeglas provodi uvijek, bez obzira na otvornik *e* koji prethodi palatalu, a koji kod jednosložnih i dvosložnih općih imenica obično zahtijeva disimilaciju. Dakle, disimilacije u pravilu nema kod navedenih osobnih imena. Ta je jezična situacija, u kojoj ne dolazi do disimilacije unatoč pravilu, uspoređena s pojavom prijeglasa i disimilacije u apelativima posuđenima iz stranih jezika koji također završavaju na *-ej*. Naime, iako se prilično sustavno provodi pravilo da zbog disimilacije ili razjednačivanja ne dolazi do prijeglasa kada palatalu prethodi otvornik *e*, u nekim slučajevima čak i kod apelativa nije tako (npr. *sprej* > *sprejem*, *temelj* > *temeljem*). Za potrebe istraživanja stoga je oblikovan upitnik s 21 muškim imenom ili apelativom na *-ej* s ciljnim oblikom u I jd., jednim posvojnim pridjevom u N jd. te trima primjerima osobnih imena koja u I jd. završavaju na *-om*. Prikupljeni su odgovori raščlanjeni s obzirom na (ne)provođenje prijeglasa i disimilacije te je utvrđeno da ispitanici u zadanim primjerima primjenjuju prijeglas, dok disimilaciju u dvosložnim riječima provode mnogo rjeđe.

KLJUČNE RIJEČI:

apelativi, disimilacija, hrvatski jezik, imena, prijeglas

1. Uvod

Rad se bavi prijeglasom i disimilacijom u muškim osobnim imenima te općim imenicama (apelativima) posuđenima iz stranih jezika. Naime, tijekom vježbi iz (standardno)jezičnih kolegija zamijećeno je kolebanje pri sklonidbi muških imena i općih imenica, tj. proizvodnja inačica na *-om* i *-em* u I jd. *a*-sklonidbe, posebice kad su u pitanju muška imena preuzeta iz stranih jezika koja završavaju na nepčanic *j* kojemu prethodi otvornik *e*. Budući da se u jezičnim priručnicima donose pravila disimilacije i prijeglasa za opće imenice, ali ne i za osobna imena, cilj je ovoga rada utvrditi primjenjuju li se ta pravila u svakodnevnome govoru i na osobna imena, odnosno proizvode li govornici instrumentalne oblike muških osobnih imena u jednini poopćavajući postojeća pravila.¹ Da bi se utvrdilo utječe li analogija sa sličnim primjerima na proizvodnju instrumentalnih oblika muških osobnih imena, za potrebe istraživanja sastavljen je upitnik u koji su osim muških osobnih imena na *-ej* uvršteni i apelativi muškoga roda na *-ej*. Odabranim je primjerima dakle zajedničko da su preuzeti iz stranih jezika i da se sklanjaju prema *a*-sklonidbi. Primjeri su ekscerptirani iz jezičnih priručnika i računalnih korpusa hrvatskoga jezika – *Hrvatske jezične riznice* Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje (<http://riznica.ihjj.hr/>) i *Hrvatskoga mrežnog korpusa* hrWaC v2.2 (https://www.clarin.si/noske/all.cgi/first_form?corpname=hrwac;align=).

U hrvatskim se gramatikama i ostalim jezičnim priručnicima prijeglas tumači kao zamjenjivanje glasa *o* glasom *e*, i to u N jd. s. r., I jd. m. r. i s. r., u dugoj množini imenica m. r. te u posvojnim pridjevima nakon palatala, skupova *št*, *žd*, sufiksa *-telj* te glasova *c* i *r*. Prijeglas se prilično sustavno provodi i u praksi, nedosljednosti su vidljive uglavnom u riječima koje završavaju na *s* i *z*, gdje se često primjenjuje pravilo o prijeglasu iako ga tamo ne bi trebalo biti. Ako navedenim glasovima i glasovnim skupinama u jednosložnim i dvosložnim riječima prethodi otvornik *e*, prijeglas se ne provodi.² Na taj se način izbjegava ponavljanje istih glasova u susjednim slogovima, a ta se pojava naziva disimilacijom ili razjednačivanjem. Budući da je o disimilaciji, u usporedbi s prijeglasom, malo toga napisano, u sljedećem će se odjeljku (§2) detaljnije raspraviti dosadašnje spoznaje o tim dvjema glasovnim promjenama. Osobna imena za razliku od apelativa ne podliježu uvijek gramatičkim pravilima, ali računalni korpusi hrvatskoga jezika bilježe dvostruke oblike ne samo u I jd. osobnih imena nego i u I jd. apelativa na *-ej* posuđenih iz stranih jezika, stoga će se ta pojava također ra-

¹ Više o poopćavanju pravila i analogiji u hrvatskome jeziku vidi npr. u Marković (2012: 448–449).

² Iz ovoga su rada isključeni takvi primjeri jer nisu povezani s disimilacijom, već se radi o nedosljednom provođenju prijeglasa u uporabnoj normi, o čemu je prilično iscrpno pisao Jurica Polančec (v. Polančec 2017: 197–225).

spraviti, i to u okviru teorije morfološkoga preobilja (engl. *overabundance*). U odjeljku §3 predstaviti će se metodologija istraživanja (građa, instrument, način istraživanja i ispitanici), rezultati istraživanja raspraviti će se u odjeljku §4, a u odjeljku §5 donijet će se zaključna razmatranja.

2. DOSADAŠNJE SPOZNAJE I TEORIJSKI OKVIR RADA

U ovome se odjeljku prvo predstavljaju dosadašnje spoznaje temeljene na postojećim opisima prijeglasa i disimilacije s fokusom na njihovu (ne)provođenju pri sklopidbi osobnih imena i apelativa, a potom i teorijska pozadina rada.

2.1. POSTOJEĆI OPISI PRIJEGLASA I DISIMILACIJE

Dosadašnji opisi prijeglasa i disimilacije, kao što je već spomenuto, uglavnom se bave općim imenicama. Osim toga, u nekim se priručnicima prijeglas i disimilacija izrijekom ne spominju, nego se uz opis pojedinih padeža tumači raspodjela nastavaka *-om/-em* ili *-ov/-ev*. Prijeglas se kao glasovna promjena pojavljuje u točno određenim morfološkim okolinama (npr. u I jd. i dugoj množini), a ponekad je povezan s točno određenim leksičkim jedinicama (I jd. *kutem* i *kutom* od *kut*, ali samo *katom* od *kat*), pa se može reći da prijeglas nije fonetski živa promjena u hrvatskom jeziku te se svrstava u skupinu glasovnih promjena koje se nazivaju morfo(no)loškima, a koje su obično prežetak nekad živih fonoloških pravila (Polančec 2017: 198).³ E. Barić i dr. (1997: 609–610) donose povijesni pregled prijeglasnih alternacija uz napomenu da je u starijim jezičnim razdobljima ta pojava bila češća nego danas. I. Marković (2013: 91) u hrvatskome razlikuje progresivni i regresivni prijeglas. Regresivni se prijeglas odnosi na jat („jat se (*ě*) ispred *j a e o* smjenjuje sa *i*”), a progresivni⁴ na smjenu vokala *o e u* u sufiksu „s vokalima *e u* ako korijen ili osnova završavaju palatalom”⁵. Međutim, ako slog ispred sufiksa sadrži vokal *e*, često dolazi do „disimilacije slijeda *e...e*, odnosno dvostruke, kružne smjene *o → e → o*”, ističe Marković (2012: 91).

³ Morfološki uvjetovane ili leksičke glasovne promjene odvijaju se u određenim morfološkim okolinama i ovisne su o obliku i vrsti riječi, a u jeziku opstaju zbog čestotnosti leksičkih jedinica i analogije, dok su one fonološki uvjetovane produktivne, žive, aktivne i govornici ih automatski i nesvjesno provode uvijek, u svim riječima, uključujući i one koje nikad nisu čuli (Marković 2013: 30–31).

⁴ Progresivni se prijeglas prema Markoviću (2012: 91) može zapisati ovako: „{*o, e*} → {*e, u*} / C^[+palatalni] + ____”.

⁵ Tradicionalni termin *palatal* prema Markoviću (2012: 91) podrazumijeva prepalatale ili postalveolare (*č, dž, š, ž*), palatale (*ć, đ, j, lj, nj*), glasove *c* i *r* te skupove *št* i *žd*.

Prijeglasom u suvremenom jeziku E. Barić i dr. (1997: 80–81) nazivaju „zamjenjivanje samoglasnika /o/ iza palatalnih suglasnika i skupova /št/, /žd/ samoglasnikom /e/” te navode primjere alternacija o/e, odstupanja i dvostruka rješenja. Slično se tumačenje nalazi i u Babić i dr. (2007: 270). J. Silić i I. Pranjković (2007) ne govore posebno o prijeglasu, već spominju imenice muškoga roda koje završavaju na nepčanic, a koje u instrumentalu imaju nastavak *-em*, u nominativu duge množine morfem *-ev-* te u tvorbi posvojnoga pridjeva sufixs *-ev*. Pri navođenju sklonidbenih uzoraka imenica srednjega roda navode primjere tipa *selom* i *poljem* ne osvrćući se na raspodjelu instrumentalnih nastavaka ili završetak osnove. S. Težak i S. Babić (2009) također se ne bave prijeglasom, ali se nekih pravila dotiču unutar pojedinih padeža (raspodjela nastavaka *-om* i *-em* u I jd., dvostruka rješenja u I jd. imenica sa sufixsom *-ar*, proširivanje osnove u dugoj množini itd). Pišući o prvoj ili *a*-deklinaciji, D. Raguž (2010: 20, 22–23) osvrće se na alternacije osnova i padežnih nastavaka koje „zahvaćaju granične foneme (glasove) u dodiru osnove i nastavka, i to u skladu s pravilima distribucije (razdiobe) fonema” te navodi primjere raspodjele nastavaka *-om* i *-em* u I jd., izuzetke⁶ i dvostruka rješenja. Dvostruka se rješenja odnose na imenice sa završnim *št* ili *žd* te na imenicu *put*. Odabir instrumentalnoga nastavka kod imenice *put*, ističe Raguž (2010: 23), ovisi o značenju u kojemu se ta imenica rabi:

Imenica *put* ima jednome značenju (kad znači stranu, prostor itd. kojim se krećemo ili u značenju ‘putovanje’) nastavak *-om*: *Idem ovim drugim putom*. A kad znači što drugo, osobito u prenesenom značenju, onda ima nastavak *-em*:

Tim putem nećeš ništa postići. To treba riješiti diplomatskim putem.

E. Barić i dr. (1997: 63) ukratko se osvrću i na razjednačivanje, tj. disimilaciju te navode prototipne primjere imenica m. r. u I jd. u kojima se disimilacija provodi (*Bečom*, *ježom*, *knezom*, *mjesecom*, *zecom*). S. Babić i dr. (2007: 322) napominju da se disimilacija ne odnosi na trosložne i višesložne imenice te kao primjere navode isključivo imenice sa sufixsom *-telj* (npr. *prijatelj*, *roditelj*, *stvoritelj*, *učitelj*...). J. Silić i I. Pranjković (2007: 101) pak tumače, pišući o imenicama koje završavaju na *-dac* i *-tac*, da će one, ako ispred tih nastavaka imaju glas *e*, u instrumentalu imati nastavak *-om*, a ne *-em*, te kao primjer donose i riječ *trećoredac* – *trećorecom* iako je to višesložna riječ pa se disimilacija ne bi trebala provoditi. S. Težak i S. Babić izriječno ne spominju disimilaciju, ali tumače da je kod nekih imenica koje završavaju na nepčanic kojem prethodi otvornik *e* običniji nastavak

⁶ Zanimljivo je istaknuti da Raguž (2010: 23) među iznimke ubraja strane riječi m. r. s osnovom na *-c*, npr. *šverc*, *herc*, *kvarc* itd., a potom napominje da „u tim i takvim primjerima nije isključena upotreba nastavka *-em*, iako sasvim rijetko”.

-om nego -em (jež – ježom, Beč – Bečom, bodež – bodežom, grabež – grabežom itd.) (Težak i Babić 2009: 101), odnosno „ako su osnove tipa *Drágo*, *Drága*, pridjevi dobivaju -ov: *bájov*, *brájov*, *čajov*, *Míčov*, *Mújov* (*Mújin* < *Mújo*, *Mújě*)”, dok „osnove na -r dobivaju i -ov i -ev”, ali „i tamo gdje mogu doći oba sufiksa, *čuvárev* – *čuvárov*, bolje je prednost dati sufiksu -ov, osim *càrev* jer je on običniji nego *càrov*...” (Težak i Babić 2009: 214).

Budući da se opis i oprimgjerjenje prijeglasa u suvremenim hrvatskim gramatikama⁷ ne podudaraju u cijelosti, izdvojene su, i prikazane u tablici 1, osnovne činjenice vezane za provođenje prijeglasa, odstupanja ili izuzetke i dvostruka rješenja.⁸

TABLICA 1. Opis i oprimgjerjenje prijeglasa u suvremenim hrvatskim gramatikama

Izvor	Alternacija o/e	Odstupanja/izuzetci	Dvostrukosti
Barić i dr. (1997: 80–81)	- u N jd. im. sr. r., npr. <i>krilo</i> : <i>pòlje</i> , <i>sèlo</i> : <i>Gòražde</i> - u I jd. im. m. i sr. r., npr. <i>grâdom</i> : <i>mûžem</i> , <i>sèlom</i> : <i>pòljem</i> , <i>krílom</i> : <i>gòdištem</i> , <i>stòlom</i> : <i>dûždem</i> - u množinskome umetku imenica m. r., npr. <i>grâdovi</i> : <i>mûževi</i> , <i>hrás- tovi</i> : <i>prištevi</i> , <i>gròzdovi</i> : <i>dûždevi</i>	- u složenica sa spo- jnikom -o- (<i>dušòbrižnik</i> , <i>prednjonèpčani</i>) - u I jd. jednosložnih i dvosložnih imenica m. r. koje u slogu ispred nastav- ka imaju samoglasnik /e/ (<i>hmělj</i> – <i>hměljom</i> , <i>Běč</i> – <i>Běčom</i> , <i>pádež</i> – <i>pádežom</i> , ali <i>učitelj</i> – <i>učiteljem</i> , jer je riječ trosložna) - u I jd. imenica ž. r. (<i>švělja</i> – <i>švěljôm</i> , <i>kùhinja</i> – <i>kùhinjôm</i> , <i>sjěca</i> – <i>sjěčôm</i> , <i>srěca</i> – <i>srěčôm</i>) - u I jd. posuđenica bez obzira na samoglasnik pred nastavkom (<i>běndžo</i> – <i>běndžom</i> , <i>găučo</i> – <i>găučôm</i>)	- u I jd. imenica m. r. na -ar (<i>căr</i> – <i>cărom</i> i <i>cărem</i> , <i>rîbar</i> – <i>rîbărom</i> i <i>rîbărem</i>) - u posvojnomo pridjevu (<i>mòrnăr</i> – <i>mornáro- v</i> i <i>mornárev</i> , <i>rîbăr</i> – <i>rîbarov</i> i <i>rîbarev</i> , ali samo <i>căr</i> – <i>cărev</i>)
Babić i dr. (2007: 270)	- u I jd. m. r. imenica, npr. <i>mačem</i> , <i>smuđem</i> , <i>krajem</i> , <i>konjem</i> , <i>košem</i> , <i>mužem</i> , <i>prištem</i> , <i>duždem</i> , <i>konopcem</i> - u proširenoj osnovi imenica m. r., npr. <i>mačevi</i> , <i>smuđevi</i> , <i>krajevi</i> , <i>kraljevi</i> , <i>panjevi</i> , <i>koševi</i> , <i>muževi</i> , <i>prištevi</i>	- jednosložne i neke dvosložne riječi kojima je u slogu pred nas- tavkom samoglasnik /e/, npr. <i>Bečom</i> , <i>hmeljom</i> , <i>ježom</i> , <i>kaležom</i> , <i>padežom</i> (ali <i>djeteljem</i> , <i>učiteljem</i> , <i>prijateljem</i>)	- u imenicama tvorenim sufiksom -ar (<i>ribarom</i> / <i>ribarem</i> , <i>mornarom</i> / <i>mornarem</i> , <i>zvonarom</i> / <i>zvonarem</i> , <i>gospodarom</i> / <i>gospodarem</i>), ali ne i u jednosložnim u kojima /a/ nije sufiks (<i>carem</i> , <i>darom</i> , <i>parom</i> , <i>žarom</i> i dr.)

⁷ Zbog ograničenoga opsega rada autori su se ograničili na pet gramatika: Barić i dr. (1997), Babić i dr. (2007), Silić i Pranjeković (2007), Težak i Babić (2009) i Raguž (2010).

⁸ O nesustavnosti pri provođenju prijeglasa usp. Polančec (2019: 201–203).

Izvor	Alternacija o/e	Odstupanja/izuzetci	Dvostrukosti
Silić i Pranjković (2007: 99 – 103)	- u I jd. imenica m. r. s osnovom na nepčani suglasnik što znače živo i neživo (<i>kováčem, usisaváčem</i>) - u I jd. imenica m. r. s osnovom na -<i>dac</i>- i -<i>tac</i>- (<i>domòrodac – domòro-cem, zùbatac – zùbacem</i>) - većina jednosložnih imenica m. r. iza nepčanih suglasnika u N mn. dobiva morform -<i>ev</i>- (<i>krāj – krājjevi, pláč, máč, skěč, měč, bič, rānc, linc...</i>) - neke dvosložne imenice m. r. iza nepčanih suglasnika u N mn. dobivaju -<i>ev</i>- (<i>lišaj – lišajjevi, plādanj – plādnjevi, tóranj – tórnjevi, češalj – češljevi</i>)	- u I jd. imenica m. r. s osnovom na -<i>dac</i>- i -<i>tac</i>- kojoj prethodi -<i>e</i>- (<i>trečorédac – trečorécom, svétac – svécom</i>)	
Težak i Babić (2009: 101–102)	- u I jd. imenica m. r. <i>a</i>-sklonidbe koje završavaju na nepčanik (<i>krājem, vozáčem, priřateljem</i> itd.) - u I jd. svih imenica na -(<i>a</i>) <i>c</i> s nepostojanim <i>a</i> (<i>bórac – bórcem, lisac – liscem, nòvac – nóvcem, òtac – òcem, písac – písцем, svétac – svécem, žábac – žápцем</i> itd.) - u I jd. svih imenica koje su tvorene sufiksom -<i>telj</i> (<i>něpriřateljem, ròditeljem, stvòriteljem, učiteljem</i>) - u N mn. imenica koje završavaju na nepčanik proširuje se osnova (<i>ključevi, mačevi...</i>) - u N mn. imenica koje završavaju na -<i>c</i> proširuje se osnova i dolazi do palatalizacije (<i>zečevi, stričevi...</i>)	- u I jd. ostalih imenica (<i>bôr – bôrom, dâr – dârom, lõvôr – lõvôrom, izbor – izborom, sábor – sáborom, sîr – sîrom, zbôr – zbôrom, zbîr – zbîrom, ũzor – ũzorom, žâr – žârom</i> itd.) - u I jd. imenica na -<i>s</i> i -<i>z</i> (<i>nosom, pojasom, mlazom, mrazom, obrazom</i>) - od osnova stranih imenica (<i>direktorov, dõktorov, mājstorov, prõfesorov, Gášparov...</i>) - ako osnova završava na -<i>er</i> (<i>djěverov, ljudõžderov, živõderov...</i>)	- u I jd. imenica sa sufiksom -<i>ar</i> (<i>gospodárom – gospodárem, nõvinārom – nõvinārem, písárom i písárem, riřbārom i riřbārem, živinārom – živinārem</i>)⁹ - u I jd. imenice <i>put</i> (<i>pútem i pútom</i>)¹⁰ - u osnova na -<i>r</i> (<i>čuvárovo, čuvárev, gospodárovo, gospodárev, písárovo, písárev</i>)

⁹ S. Težak i S. Babić (2009: 101) napominju da „u novije vrijeme preteže nastavak -om”.

¹⁰ Raspodjela nastavaka ovisi o tome rabi li se prijedložni ili besprijedložni instrumental: „Idi svojím pútem. S tím pútom imāmo mnõgo neprílikā.” (Težak i Babić 2009: 102)

Izvor	Alternacija o/e	Odstupanja/izuzetci	Dvostrukosti
Raguž (2010: 22–23)	- iza nepčanih suglasnika i iza <i>c</i> (<i>mužem, križem, košarkašem, štapićem, čajem, nožem, mačem, vrčem, kolačem, klan- cem, osjećajem, konjem, glumcem, maslacem, prećacem, mulcem, vrancem</i>)	- strane riječi (<i>šverc – švercom, herc – hercom, kvarc – kvarcom, blic – blicom, kec – kecom, filc – filcom, vic – vicom, šlic – šlicom, princ – princom</i>)	- iza sufiksa <i>-ār, -ir</i> obično je <i>-om</i> , a rjeđe i <i>-em</i> (<i>grobarom/gro- barem, konobarom/ konobarem, zubarom/ zubarem, zidarom/zida- rem, okvirom/okvirem, portirom/portire</i>) - imenice sa završnim <i>št</i> ili <i>žd</i> (<i>plaštem/plaštom, duždem/duždom</i>) - imenica <i>put</i> ovisno o značenju u kojem se rabi

2.1.1. PRIJEGLAS I DISIMILACIJA U IMENIMA I APELATIVIMA

Tezu da bi se gramatičkomu i pravopisnomu normiranju imena trebalo pristupati drukčije nego normiranju općih imenica, odnosno da su opće imenice (apelativi) i vlastita imena zasebne kategorije te da normativna pravila koja vrijede za apelative ne vrijede uvijek i za vlastita imena, zastupaju primjerice E. Barić i dr. (1999: 112) te A. Frančić i dr. (2005: 226), dok P. Šimunović (2009: 26) smatra da je osobno ime više leksička, a manje gramatička kategorija te da je malo gramatičkih kategorija koje bi izdvajale osobna imena od općih imenica. Međutim, prijeglas i disimilacija u osobnim imenima nisu zastupljeni u jezičnim priručnicima.¹¹ Sklonidbom osobnih, i to stranih imena više se bave pravopisi iako time zadiru u gramatička pravila. To se može opravdati nepotpunošću opisa sklonidbenoga sustava u hrvatskim gramatikama jer problem s osobnim imenima nije samo pravopisne naravi, a i domaća i strana imena dio su hrvatskoga jezičnog sustava pa bi gramatike trebale ponuditi model gramatičkoga opisa i tih elemenata (Frančić i Petrović 2016: 293). Općenito, suvremene su gramatike nedovoljno iscrpne, temeljite, sustavne te izostavljaju neka važna pravila u opisu osobnih imena, kao što su njihova prozodijska obilježja, sklonidba stranih osobnih imena i dr. (Frančić i Petrović 2016: 293–296).

Osobna su imena u gramatikama zastupljena uglavnom u morfologiji imenica te se obrađuju zajedno s apelativima kao primjer potvrda gramatičkih pravila i pripadaju, ovisno o svome završetku, određenoj sklonidbi (*a*-sklonidba, *e*-sklonidba,

¹¹ Nedostatak pokušavaju nadoknaditi lektori koji se u svome radu nerijetko susreću s tim pitanjem. Primjerice Ana Hudoletnjak u jezičnom savjetu na portalu *lektoriranje.org* objašnjava da se „posvojni pridjev od vlastitih imenica koje završavaju na palatal/nepčanik (lj, nj, j, č, đ, č, dž, š, ž) tvori sufiksom -ev. Prema tome, ispravno se piše Matejev, a ne Matejov jer vlastito ime Matej završava na palatal j.”

i-sklonidba), a s obzirom na svoje specifičnosti često služe kao primjeri odstupanja od standardnojezične norme (Frančić i Petrović 2016: 289–291). Normativna su odstupanja kod osobnih imena češće temom jezikoslovnih radova. M Sesar i M. Glušac (2019) usporedile su primjerice normativna određenja u vezi s (ne)provođenjem glasovnih promjena u imenima te provjerile stupanj poštivanja norme u uporabi imena na mrežnim stranicama dnevnih novina *Jutarnji list*, *Večernji list* i *24 sata*. Uočile su da su se odstupanja uglavnom odnosila na glasovne promjene, i to na sibilizaciju, nepostojano *a* i *e*, palatalizaciju, ispadanje glasova i jednačenje glasova po zvučnosti. Utvrdile su također da se zamjenjivanje glasa *o* iza palatalnih suglasnika glasom *e* redovito provodi u imenima, prezimenima i posvojnim pridjevima (npr. *Bandić – Bandićev*, *Plenković – Plenkovićev* itd.), ali potvrđena su i odstupanja od prijeglasa u jednosložnim i dvosložnim imenima koja ispred palatala imaju glas *e* (npr. *Nemec – Nemecom*, *Beč – Bečom*), dakle s provedenom disimilacijom.

Istražujući nedosljednosti pri pisanju sklonjivih stranih vlastitih imena u hrvatskim tiskovinama, P. Lukić i S. Tominac zabilježili su i strana vlastita muška imena palatalnoga završetka osnove s provedenim, ali i neprovedenim prijeglasom (*Bush – Bushom* i *Bushem*) (Lukić i Tominac 2008: 489) te su zaključili da je hrvatska jezična norma u tim slučajevima ponegdje obilježena nedorečenostima, dvostrukim rješenjima i nedosljednostima. Međutim, disimilaciju u svojem radu izrijeком ne spominju. Disimilacija se nerijetko zaobilazi i u drugim radovima u kojima se spominje prijeglas. Barić i dr. (1999) primjerice navode primjere prezimena iz kojih je vidljivo da se nakon palatala te glasa *c* provodi prijeglas: „Instrumental od Dabac i Sudac može biti samo Dabcem ili Dapcem, Sudcem ili Sucem, nikako Dabcom, Dapcom (...)” (Barić i dr. 1999: 113). Disimilaciju, koja se kod općih imenica provodi kada palatalnomu glasu prethodi glas *e*, ne spominju.

Pišući o naknadnome prijeglasu¹² iza glasova *s*, *t* i *z*, Polančec (2019: 201–202) navodi pravilo prema kojemu se „smjena *o > e* često ne provodi ako jednosložna ili dvosložna imenica u slogu koji prethodi nastavku ima glas *e* (zato *Bečom* umjesto *Bečem* i *lupežom* umjesto *lupežem*)” što znači da se umjesto preglašenoga *-em* često rabi nepreglašeno *-om*, ali ističe da „pravilo nije apsolutno jer postoje imenice kod kojih se prijeglas javlja bez obzira na disimilacijsku tendenciju” i „protivno tendenciji neprovođenja prijeglasa kod recentnijih posuđenica”. Kao primjer navodi i posuđenice na *-ej* u kojima se prijeglas provodi relativno redovito te napominje da postoje i iznimke, npr. *muzej*.¹³ Među

¹² O naknadnom se prijeglasu, prema Polančecu (2019: 203), može govoriti u onim primjerima „u kojima se prijeglas provodi, a gdje za to nema utemeljenja dijakroniji”.

¹³ Usp. Polančec (2019: 202, bilješka 15).

nesustavnosti pri provođenju prijeglasa ubraja i pojavu prijeglasa „i u glasovnim okolinama u kojima se prijeglas **ne očekuje**, odnosno iza nepalatala. U takvim slučajevima mogli bismo govoriti o analoškom širenju prijeglasa”, zaključuje Polančec (2019: 202).

Na posuđenice koje završavaju na *-ej* osvrnuo se, pišući o morfološkim dubletama u hrvatskome jeziku, i Lečić (2015: 391) prikazujući ih kao one koje odstupaju od uobičajene disimilacije u instrumentalnim oblicima. Uzimajući kao primjere riječi *muzej*, *Sergej*, *esej*, *sprej*, *volej*, *trofej*, Lečić prikazuje frekventnost uporabe instrumentalnih nastavaka *-om* i *-em* te napominje da bi te imenice, s obzirom na to da su dvosložne, trebale proći proces disimilacije te imati nastavak *-om*. Ipak, rezultati njegova istraživanja pokazuju da je nastavak *-em*, koji označava kao upitan, prihvatljiviji i češći u uporabi. Iznimku bilježi samo kod imenice *muzej* u kojoj je dominantan nastavak *-om*. Objašnjenje za takvu jezičnu situaciju Lečić nalazi u mentalnoj gramatici govornika hrvatskoga jezika koja je mnogo jednostavnija od formalne, u smislu da govornici radije dosljedno primjenjuju jedan mehanizam, u ovom slučaju analogiju, na riječi slične fonološke strukture nego da se prisjećaju dodatnih pravila i iznimaka koji su međusobno kontradiktorni. Lečić zaključuje da je nastavak *-em* zadani nastavak za cijelu skupinu navedenih riječi te da disimilacija i činjenica da se radi o riječima stranoga podrijetla nemaju previše utjecaja. Štoviše, s obzirom na to da se radi o riječima čiji instrumentalni oblici nisu česti u uporabi, analogija može biti prihvatljivo objašnjenje. Prototipne pojavnice češće će rabiti s prototipnim nastavcima za razliku od manje prototipnih pri čijoj se uporabi češće mogu očekivati dubletni oblici.¹⁴

2.2. TEORIJA MORFOLOŠKOGA PREOBILJA

Jezikoslovni pristupi 20. stoljeća, prema T. Bošnjak Botica i dr. (2019: 95–96), uglavnom su zastupali tezu „da jedan oblik odgovara samo jednomu značenju, odnosno gramatičkoj funkciji (i obratno)” što znači da „sinonimije u gramatici ne bi trebalo biti”. Ipak, supostojanje dvaju ili više oblika (npr. u G mn. imenica ž. r. koje se sklanjaju prema e-vrsti) govori u prilog morfološkoj sinonimiji – „donedavno relativno zanemarenoj jezičnoj pojavi” koja se nije uklapala u „tradicionalne teorijske okvire prema kojima je odnos između oblika i značenja 1:1, a varijabilnost oblika nepoželjna pojava”. Teoriju „o morfološkom *preobilju*”¹⁵ (engl. *overabundance*), odnosno supostojanju dvaju ili više oblika jedne riječi istoga gramatičkoga značenja, pri čemu upotreba jednoga ili

¹⁴ Usp. Lečić (2015: 391–392).

¹⁵ Termin morfološko preobilje (prema engl. *overabundance*) u hrvatsko su jezikoslovlje uvele Bošnjak Botica i Hržica (2016: 106).

drugoga (ili trećega) oblika nije uvjetovana nikakvim kontekstom” razvila je Anna M. Thornton (2011 prema Bošnjak Botica i dr. 2022: 43). Bošnjak Botica i dr. (2022: 43) tumače da „morfološko preobilje kao teorijski koncept u načelu odgovara onomu što mi zovemo morfološkom dubletnošću” te da se „osim preobilja i dubletnosti u literaturi može naići i na termin *konkurentski* oblici (engl. *rival forms, competing forms*)”.¹⁶

U slavenskim je jezicima, pa tako i hrvatskome, morfološka dubletnost česta pojava.¹⁷ U hrvatskome je jeziku ona prisutna u sklonidbi imenica i zamjenica, sprezanju glagola, stupnjevanju pridjeva itd. (Bošnjak Botica i dr. 2019: 97). Bošnjak Botica i dr. (2022: 43) uz dvostruku množinu navode sljedeće primjere dvostrukih oblika: „*vježba* > G mn. *vježba/vježbi*; *kuhar* > I jd. *kuharom/kuhare*; *skitati* > prez. *skitam/skićem*; *dug* > komp. *duži/dulji* itd.” te postavljaju pitanje „trebaju li se podatci o čestoti i uporabi pojedinih oblika ikako odraziti u njihovu (normativnom) leksikografskom opisu” (Bošnjak Botica i dr. 2022: 48). Dvostruki su oblici u hrvatskome jeziku bili temom različitih jezikoslovnih radova s tim da su u fokusu ranijih radova, prema Bošnjak Botica i dr. (2019: 98), uglavnom bili pojedinačni leksemi ili skupine leksema,¹⁸ a „u novije vrijeme tim se područjem nešto opsežnije uglavnom bave autori okupljeni na projektu izrade baze hrvatskih morfoloških dubleta”¹⁹. Iako su se istraživanja morfološkoga preobilja u jeziku intenzivirala u posljednjih desetak godina, zaključuju da je težište „još uvijek više na tvorbenoj nego flektivnoj morfologiji”.

Ovim se radom stoga nastojalo pridonijeti istraživanju pojave preobilja u flektivnoj morfologiji raščlambom prijelasa i disimilacije u muškim imenima i apelativima posuđenima iz stranih jezika koji završavaju na *-ej*.

¹⁶ U ranijim radovima navode se termini: konkurentni oblici (engl. *competing forms*), suparnički oblici (engl. *rival forms*), varijabilne izlazne vrijednosti (engl. *variable outputs*). Usp. Bošnjak Botica i dr. (2019: 96).

¹⁷ Više o istraživanju morfološke dubletnosti u hrvatskome i drugim slavenskim jezicima, odnosno o projektu *Baza hrvatskih morfoloških dubleta* vidi u Bošnjak Botica i dr. (2019: 98–105).

¹⁸ T. Bošnjak Botica i dr. (2019: 98) izdvajaju radove Ivana Mokutera iz 1969. godine (rod imenice *bol*), Miloša Okuke iz 1982. godine (oblici komparativa *strog*), Sande Ham iz 2002. godine (oblici imenice *put*), Luke Vukojevića i Lane Hudeček iz 2003. godine (rod imenice *jetra*), Milana Moguša iz 1977. godine (dubletni komparativni oblici), Stjepka Težaka iz 1982. godine (V jd. imenica e-deklinacije), Marija Grčevića iz 2006. i 2007. godine (I jd. imenica i-deklinacije).

¹⁹ Navode se radovi Tomislave Bošnjak iz 2005. godine (gramatička i semantička kolebljivosti dvo-složnih imenica sa sufiksom *-ež*), Darija Lečića iz 2015. godine (morfološke dublete na primjeru I jd.), Tomislave Bošnjak Botice i Gordane Hržice iz 2016. godine (preobilje na primjeru dvovrsnih glagola), doktorski rad Darija Lečića obranjen 2016. godine, rad Jurice Polančeca iz 2017. godine (naknadni prijelaz iza glasova *s t z*) te rad Tomislave Bošnjak Botice, Jurice Budje i Gordane Hržice iz 2018. godine (rodovna i sklonidbena dvojnost imenica). U međuvremenu je objavljen i rad o korpusnom istraživanju hrvatskih imenica s dugom i kratkom množinom (Bošnjak Botica i dr. 2022: 44) u kojemu se zaključuje „da je broj dubletnih odnosno preobilnih kategorija u hrvatskom izrazito velik – oko 40, a obuhvaćaju imenice, pridjeve (i priloge), glagole i zamjenice” te se napominje da se u *Bazi hrvatskih morfoloških dubleta* „trenutačno nalazi oko 8000 unosa”.

3. METODOLOGIJA ISTRAŽIVANJA

U nastavku rada slijede osnovni podatci o građi istraživanja, instrumentu i načinu istraživanja te ispitanicima. Prvo će se promotriti muška imena različita podrijetla koja završavaju na *-ej* i njihova zastupljenost u dvama korpusima (*hrWaC* i *Hrvatska jezična riznica*), a potom će ih se usporediti s apelativima posuđenima iz stranih jezika koji također završavaju na *-ej* i njihovom zastupljenošću u istim korpusima. Ta će osobna imena i apelativi činiti građu istraživanja na temelju koje je oblikovan anketni upitnik. Brojčani podatci dobiveni pretragom dvaju korpusa (apsolutna zastupljenost pojavnica u korpusima, tj. ukupan broj pojavnica promatranih imena i apelativa u svim padežima te udio konkurentnih oblika pojedinoga imena i apelativa, tj. omjer zastupljenosti instrumentalnih oblika na *-om* i *-em*) u sljedećem će poglavlju biti uspoređeni s rezultatima provedenoga istraživanja.

Na temelju omjera zastupljenosti instrumentalnih oblika na *-om* i *-em* imeničke će dublete biti svrstane u četiri frekvencijska pojasa dubletnosti sukladno podjeli koju su osmislili Bermel i Knittl (2012 prema Bošnjak Botica i dr. 2022). Bošnjak Botica i dr. (2022: 48–49) tumače da Bermel i Knittl pravim dubletama (jednakovrijednim oblicima) smatraju „one parove konkurentnih oblika čiji frekventniji oblik ima udio od najviše 69 % (ali ne više od toga), a manje frekventan ima udio od najmanje 31 % (i ne manje od toga)”. Ako se udio frekventnijega oblika kreće u rasponu 70 – 90 %, a manje frekventnoga u rasponu 10 – 29 %, prvi se oblik smatra većinskim, a drugi manjinskim. Nadalje, ako raspon frekventnijega oblika iznosi 91 – 99 %, a manje frekventnoga 1 – 9 %, prvi je neobilježen, a drugi obilježen. Zastupljenost frekventnijega oblika < 99 % ukazuje na dominantan oblik, a zastupljenost manje frekventnoga oblika > 1 % na izolirani oblik.

3.1. GRAĐA

Građa je, kako je već navedeno, crpljena iz dvaju mrežnih korpusa jer su u korpus *Hrvatske jezične riznice* (u nastavku rada: *HJR*) uvršteni samo tekstovi pisani hrvatskim standardnim jezikom za razliku od korpusa *hrWaC* koji sadrži i primjere nestandardnoga, tj. razgovornoga jezika što omogućuje uvid u potvrđenost ili raširenost konkurentnih oblika i u standardnome i u razgovornome jeziku. Uz pomoć alata Sketch Engine prvo su iz korpusa *hrWaC* izdvojene imeničke pojavnice koje završavaju na *-ej*, a potom je s dobivenoga popisa izdvojeno 100 najzastupljenijih pojavnica (izostavljene su primjerice neimeničke pojavnice (npr. *hej*), engleske riječi pisane onako kako se izgovaraju (npr. *kej*, *plej*, *bajdvej*), etnonimi (npr. *Hebrej*), prezimena (npr. *Šutej*, *Culej*), ojkonimi (npr. *Pirej*, *Bečej*) itd.). Pročišćeni je popis potom raščlanjen na osobna imena i apelative.

Popis osobnih imena sadržavao je ukupno 21 osobno ime, deset dvosložnih, deset trosložnih i jedno četverosložno.²⁰ Od ukupno osam imena koja su uvrštena u upitnik sedam ih je izdvojeno s tog popisa (*Andrej, Aleksej, Matej, Pompej, Ptolemej, Tezej i Sergej*). Potvrdu osmoga uvrštenog imena *Tomej* nismo pronašli u korpusa *hrWaC*.²¹ To je ime zapaženo u osobnoj komunikaciji i kao raritet uvršteno u upitnik. Apelativi su, očekivano, bili zastupljeniji od osobnih imena, a pri odabiru primjera vodili smo se čestotom. Od ukupno 13 apelativa odabranih za potrebe ovoga istraživanja, 12 ih je među 20 najčešćih imenica, apelativa i muških imena na *-ej*. Riječ je o sljedećim apelativima: *displej, esej, farizej, hokej, jubilej, klišej, mauzolej, muzej, relej, sprej, trofej i volej*. Apelativ *džokej* nalazi se na 72. mjestu te liste. U usporedbi s apelativima na listi 20 najčešćih imenica na *-ej* nalaze se samo četiri osobna imena (*Andrej, Matej, Sergej i Aleksej*).

Sva promatrana dvosložna imena imaju na prvome slogu kratkouzlazni naglasak (*Ándrej, Mâtej, Tèzej, Tòmej, Pòmpej, Sèrgej*), baš kao i odabrani dvosložni apelativi (*displej, džòkej, èsej, hòkej, klišej, mùzej, rèlej, tròfej, vòlej*). Kod trosložnih imena naglasak je na srednjemu slogu, također kratkouzlazan (*Alèksej, Ptolòmej*), a tako je i kod apelativa (*farizej, jubilej*). Jednosložna imenica *sprej* ima kratkosilazni naglasak (*sprěj*), dok četverosložna imenica *mauzolej* ima kratkouzlazni naglasak na trećemu slogu (*mauzòlej*). Možemo dakle zaključiti da promatrana osobna imena stranoga podrijetla, koja završavaju na *-ej*, imaju jednak naglasak kao i apelativi stranoga podrijetla istoga završetka.

Odabrana imena i apelativi bit će podrobnije raščlanjeni i raspravljeni u odjeljku §4 na temelju podataka ekscerptiranih uz pomoć alata NoSketch Engine dostupnoga na mrežnoj stranici <https://www.clarin.si/>.

3.2. INSTRUMENT I NAČIN ISTRAŽIVANJA

Da bi se vidjelo primjenjuju li se pravila o prijelazu i disimilaciji u svakodnevnome govoru, na temelju odabranih je riječi koje završavaju na *-ej* sastavljen anketni upitnik. Anketni je upitnik sadržavao 25 čestica i bio podijeljen u četiri dijela. Prvi dio upitnika sadržavao je osam zadataka s po dvije rečenice, kao u primjerima (1) i (2), a ispitanici su trebali odabrati instrumentalnu inačicu muškoga imena koju bi uporabili pri svakodnevnoj komunikaciji.

²⁰ Cjelovit popis imena po čestoti: *Andrej, Matej, Sergej, Aleksej, Orfej, Prometej, Odisej, Timotej, Bartimej, Tadej, Pompej, Bartolomej, Zakej, Galilej, Jernej, Ptolomej, Irenej, Egej, Dositej, Ahilej, Tezej i Ptolemej*. Jedno je ime, dakle, zabilježeno u dvjema inačicama: *Ptolomej* – 311 pojava i *Ptolemej* – 132 pojava. U upitnik je uvrštena ispravna inačica *Ptolemej* (grč. *Klaúdios Ptolemaios*, lat. *Claudius Ptolemaeus*). U tablicama koje se odnose na korpus prikazuju se zbirni podatci za obje inačice, ali se u tekstu rada navodi samo inačica *Ptolemej*.

²¹ U korpusu je pronađena inačica *Tomej*, i to u značenju muškoga osobnog imena (tri pojava), u značenju prezimena (tri pojava), a jedna se pojava odnosi na naziv strane tvrtke.

- (1) Odaberite instrumentalnu inačicu muškoga imena *Andrej* kojom biste dopunili zadanu rečenicu u svakodnevnom govoru.

Razgovaram s _____.

☐ Andrejem

☐ Andrejom

- (2) Odaberite instrumentalnu inačicu muškoga imena *Tezej* kojom biste dopunili zadanu rečenicu u svakodnevnom govoru.

Arijadna odlazi s _____.

☐ Tezejem

☐ Tezejom

U drugome su dijelu upitnika ispitanici trebali označiti inačicu posvojnoga pridjeva kojom se služe u svakodnevnoj komunikaciji (ponuđeni su bili primjeri *Matejevo* i *Matejovo* evanđelje), a u trećemu dijelu, koji je sadržavao 13 apelativa, kojom se inačicom zadanoga apelativa služe, kao u primjeru (3).

- (3) Odaberite instrumentalnu inačicu apelativa *displej* kojom se služite u svakodnevnom govoru.

☐ displejem

☐ displejom

Posljednji dio upitnika sadržavao je tri zadatka u kojima su ispitanici na temelju zadanoga primjera, kao u (4), trebali odlučiti radi li se o muškoj ili ženskoj osobi, odnosno odabrati jedan od tri ponuđena odgovora.

- (4) U rečenici: „Viđali su ga s Pompejom.” Pompejom je:

☐ ženska osoba

☐ muška osoba

☐ ne znam

Na temelju tih je zadataka izrađen instrument u aplikaciji Google obrasci koja omogućava administraciju anketnoga upitnika, uključujući dijeljenje upitnika i prikupljanje odgovora. U uvodnome je dijelu upitnika naznačeno da je sudjelovanje dobrovoljno i anonimno te da će odgovori poslužiti isključivo za potrebe znanstvenoga istraživanja. Na samome početku od ispitanika se tražilo još da navedu svoj studijski smjer (jednopedmetni studenti) odnosno svoju studijsku kombinaciju (dvojedmetni studenti).

Poveznica na anketni upitnik objavljena je potom na mrežnim platformama dostupnim studentima Sveučilišta u Zadru (npr. Merlin – sustav za e-učenje, MS Teams, studentska Facebook stranica itd.). Anketa je provedena tijekom travnja i prve polovine svibnja 2022. godine, a prikupljeni odgovori obrađeni su u aplikaciji MS Excel.

Cilj je istraživanja bio utvrditi provodi li se prijelaz u promatranim apelativima te utječe li to na odabir instrumentalnoga nastavka kod muških imena, tj. može li se govoriti o analoškom širenju prijelaza ako se prijelaz provodi odnosno o preopćavanju pravila, tj. o neprovođenju dodatnoga pravila o disimilaciji.

3.3. ISPITANICI

Anketni je upitnik ispunilo ukupno 186 ispitanika, ali jedanaestero ispitanika nije odgovorilo na sva pitanja pa su njihovi odgovori izostavljeni iz raščlambe. Odgovore na sva pitanja ponudilo je ukupno 175 studenata. Svi studiraju na Sveučilištu u Zadru. Među ispitanicima najviše je studenata kroatistike i(li) neke druge filologije (74 ispitanika ili 42,3 %), slijede studenti nefiloloških studijskih grupa (70 ispitanika ili 40 %), a 31 ispitanik (17,7 %) nije naveo studijski smjer.

4. REZULTATI I RASPRAVA

U ovome će se odjeljku prvo predstaviti rezultati raščlambe muških osobnih imena i apelativa posuđenih iz stranih jezika koji završavaju na *-ej* ekcerpiranih iz korpusa *hrWaC* i *HJR*, a potom će se raščlaniti odgovori ispitanika prikupljeni anketnim upitnikom. Dobiveni će se rezultati potom usporediti sa stanjem u navedenim korpusima.

4.1. OSOBNA IMENA KOJA ZAVRŠAVAJU NA *-ej* U KORPUSIMA *hrWaC* I *HJR*

Sva muška osobna imena uvrštena u upitnik oblikovan za potrebe ovoga istraživanja, kao što je već navedeno, strana su, posuđena imena. Iz hebrejskoga jezika dolazi ime *Matej* ('božji čovjek'); iz grčkog *Aleksej* ('branitelj'), *Andrej* ('hrabri, muževni'), *Tezej* (starogrčki junak, atenski kralj, Egejev sin, koji je ubio Minotaura), *Pompej* ('peti'; ime koje se davalo petom djetetu) i *Ptolemej* (geograf iz Aleksandrije; vojskovođa Aleksandra Makedonskoga), a *Sergej* (Sergije, 'stražar') iz latinskoga.²² Ime *Tomej* vjerojatno je hrvatska inačica imena *Tommey* iz engleskoga jezika, koje opet vuče podrijetlo iz ara-

²² Usp. Klaić (1988).

mejskoga imena *Toma*, tj. grčkog *Thomas* ‘blizanac’. Za neka od njih imamo i hrvatske oblike: *Matej* – *Matija*, *Andrej* – *Andrija*, *Tomej* – *Tome*, *Tomo*, *Toma*, *Tomislav*.

Hrvatski jezični portal ne navodi padežne oblike navedenih imena.²³ Za ime *Matej* navodi se njegova etimologija od lat. *Matthaeus*, *Andrej* od grč. *Andréas*, *Aleksej* je jedna od izvedenica, hipokoristik imena *Aleksandar*, od grč. *Aléksandros*, *Tezej* od grč. *Thēseús*. Ostalih imena nema, a Bratoljub Klaić ih, osim imena *Tomej*, donosi u *Rječniku stranih riječi*, ali bez oblika u instrumentalu, jedino što uz *Ptolemej* i *Tezej* donosi posvojne pridjeve *Ptolemejev* i *Tezejev* (Klaić 1988), dakle s provedenim prijeglasom u oba slučaja, iako je *Tezej* dvosložno ime pa bi se prema pravilu trebala provesti disimilacija.

Broj pojava odabranih muških imena u korpusima *hrWaC* i *HJR* te njihova relativna frekvencija²⁴ u pojedinom korpusu prikazani su u tablici 2. Pretragom korpusa nije pronađeno ime *Tomej*, stoga se ono ne navodi u tablici. U korpusu *hrWaC* zabilježene su ukupno 33 159 pojavnice, dok je u korpusu *HJR* zabilježeno ukupno 3177 pojava. Poredak raščlanjivanih pojava od najzastupljenije do najmanje zastupljene u korpusu *hrWaC* bio je: *Matej*, *Andrej* i *Sergej*, *Tezej*, *Ptolemej* i *Pompej*, a u korpusu *HJR*: *Andrej*, *Sergej*, *Matej*, *Aleksej*, *Pompej*, *Ptolemej* i *Tezej*.

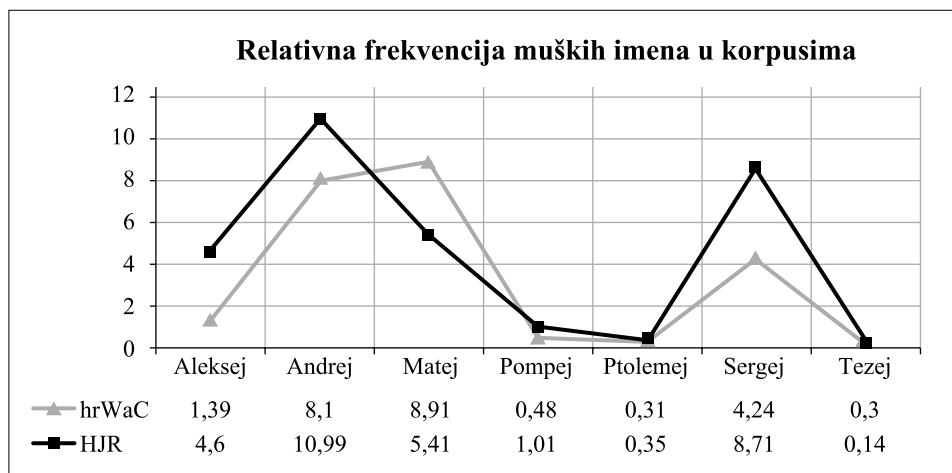
TABLICA 2. Osobna imena u korpusu *hrWaC* i *HJR* (broj pojava i relativna frekvencija)

	<i>hrWaC</i>		<i>HJR</i>	
	<i>broj pojava</i>	<i>relativna frekvencija</i>	<i>broj pojava</i>	<i>relativna frekvencija</i>
<i>Aleksej</i>	1944	1,39	468	4,6
<i>Andrej</i>	11 321	8,1	1119	10,99
<i>Matej</i>	12 451	8,91	551	5,41
<i>Pompej</i>	668	0,48	103	1,01
<i>Ptolemej</i>	429	0,31	35	0,35
<i>Sergej</i>	5932	4,24	887	8,71
<i>Tezej</i>	414	0,3	14	0,14
<i>ukupno</i>	33 159		3177	

²³ Referiramo se na *Hrvatski jezični portal*, kao prvu rječničku bazu hrvatskoga jezika dostupnu na poveznici <https://hjp.znanje.hr/>, imajući na umu njegova ograničenja, ali i činjenicu da je javno dostupan za pretraživanje od 2006. godine. Baza sadrži 116 516 natuknica među kojima je i 67 049 imenica, a za 41 190 imenica dostupni su izvedeni gramatički oblici.

²⁴ Relativna frekvencija prikazuje zastupljenost pojedine pojavnice na milijun pojava. Na taj se način može prikazati zastupljenost pojedine pojavnice u dvama korpusima koji se znatno razlikuju po veličini (broju pojava). Korpus *hrWaC* v2.2 (2014) sadrži 1 397 757 548 pojava, a korpus *HJR* 101 782 863 pojava.

Grafički prikaz relativne frekvencije na slici 1 otkriva da se zastupljenost nekih imena u korpusima više-manje podudara (npr. *Ptolemej* i *Tezej*), a da je najveća razlika utvrđena kod imena *Sergej* (4,47 pojavnica na milijun) i *Aleksej* (3,21 pojavnica na milijun). Čak pet relativnih frekvencija ima vrijednost manju od 1 što znači da su neka imena relativno slabo posvjedočena u korpusima. U korpusu *hrWaC* relativno su slabo posvjedočena tri imena (*Pompej* – 0,48 pojavnica na milijun, *Ptolemej* – 0,31 i *Tezej* – 0,3), a u korpusu *HJR* dva imena (*Ptolemej* – 0,35 pojavnica na milijun i *Tezej* – 0,14).

SLIKA 1. Relativna frekvencija muških imena u korpusima *hrWaC* i *HJR*

Odabrana su muška imena pretraživana potom u instrumentalnim oblicima, u onima u kojima se dogodio prijelaz i onima u kojima se prijelaz nije dogodio, odnosno u kojima je provedena disimilacija. Ukupan broj pojavnica s obzirom na instrumentalni nastavak prikazan je u tablici 3. Sukladno pravilima, imena *Aleksej* i *Ptolomej* u instrumentalu bi trebala imati nastavak *-em*, a sva ostala imena nastavak *-om*. Međutim, već na prvi pogled možemo uočiti da podatci u tablici 3 odskakuju od očekivane zastupljenosti instrumentalnih nastavaka. Raspodjela instrumentalnih nastavaka ujednačenija je u korpusu *HJR* (41,7 % promatranih imena ima nastavak *-om*, a 58,3 % nastavak *-em*), dok se u korpusu *hrWaC* nastavak *-om* bilježi u 29,8 % primjera, a nastavak *-em* u čak 70,2 % primjera. U cjelovitosti je građi udio nastavka *-om* 31,1 %, a nastavka *-em* 68,9 %. Takva raspodjela nije u skladu s pravilima o prijelazu i disimilaciji.

TABLICA 3. Osobna imena u instrumentalu u korpusu hrWaC i HJR (raspodjela nastavaka)

<i>korpus</i>	<i>hrWaC</i>		<i>HJR</i>		<i>ukupno</i>		
<i>nastavak</i>	<i>-om</i>	<i>-em</i>	<i>-om</i>	<i>-em</i>	<i>-om</i>	<i>-em</i>	<i>I</i>
<i>Aleksej</i>	90	206	7	14	97	220	317
<i>Andrej</i>	25	59	4	9	29	68	97
<i>Matej</i>	38	79	2	4	40	83	123
<i>Pompej</i>	9	11	1	2	10	13	23
<i>Ptolemej</i>	1	6	1	0	2	6	8
<i>Sergej</i>	135	203	25	16	160	219	379
<i>Tezej</i>	1	5	0	1	1	6	7
<i>ukupno</i>	299	569	40	46	339	615	954

Nedosljednosti u primjeni pravila bilježe se i unutar pojedinog korpusa. Primjerice, u korpusu *HJR* nastavku *-om* daje se prednost pri sklonidbi imena *Sergej*, dok u sklonidbi ostalih imena prevladava nastavak *-em*. Međutim, treba uzeti u obzir da su instrumentalni oblici kod imena *Matej*, *Pompej*, *Ptolemej* i *Tezej* rijetki u pretraživanome korpusu (sveukupno 11 pojava, četiri na *-om* i sedam na *-em*). U korpusu *hrWaC* prevladava nastavak *-em* u svim imenima. Imena *Aleksej* i *Ptolemej*, koja su trosložna te se u njima ne bi trebalo provoditi pravilo o disimilaciji, u skladu su s navedenim pravilom te se u njima prijeglas najčešće redovito provodi. U korpusima je nastavak *-em* zabilježen u 72,2 % primjera tih imena (u korpusu *hrWaC* u 77,7 %, a u korpusu *HJR* u 33,3 %). Međutim, treba imati na umu da je ime *Ptolemej* u instrumentalu zabilježeno samo sedam puta u korpusu *hrWaC* odnosno samo jedanput u korpusu *HJR* (i to s provedenom disimilacijom!). Slično je i sa zastupljenošću imena *Tezej* koje se u instrumentalu u korpusu *hrWaC* bilježi sedam puta, a u korpusu *HJR* samo jedanput (prevladavaju preglašeni oblici, a u jednome primjeru provedena je disimilacija!) pa je teško generalizirati. U svim ostalim imenima trebala bi se provoditi disimilacija, ali nastavak *-om* zabilježen je samo u 32,5 % primjera (u korpusu *hrWaC* u 32,8 %, a u korpusu *HJR* u 31,7 %). Kod dvosložnih imena *Andrej*, *Matej*, *Pompej* i *Sergej* prijeglas je češći od disimilacije u svim primjerima u korpusu *hrWaC*, ali razlike u zastupljenosti nastavka *-em* ipak postoje. Najveću zastupljenost toga nastavka uočavamo kod imena *Andrej* (70,2 %), a najmanju kod imena *Pompej* (55 %). Raspon zastupljenosti nastavka *-em* u korpusu *HJR* kod triju od tih imena kreće se od 66,7 % (*Matej* i *Pompej*) do 69,2 % (*Andrej*), dok u instrumentalu imena *Sergej* prevladavaju disimilirani oblici (*Sergejom* – 61 %).

Može se, dakle, zaključiti da raspodjelu instrumentalnih nastavaka u promatranim imenima odlikuje neujednačenost barem kada je riječ o zastupljenosti istoga

nastavka u instrumentalu različitih imena. Primjer imena *Sergej* otkriva da čak i dvosložna imena ne slijede ista pravila, nego se prednost ponekad daje obliku s provedenom disimilacijom, a ponekad obliku s neprovedenom disimilacijom, bez nekoga jasnog razloga zašto je tomu tako. Naravno, taj zaključak treba uzeti s oprezom s obzirom na to da je u korpusu *HJR* zabilježena ukupno 41 pojava toga imena.

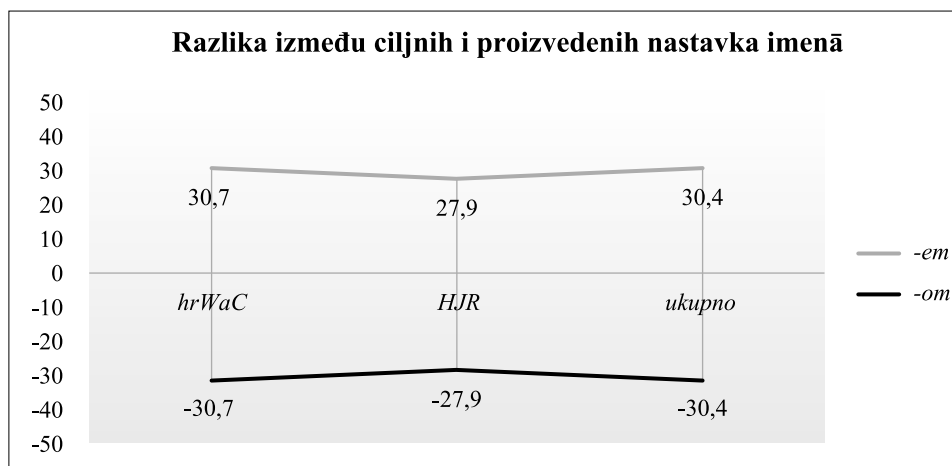
Ako se podatci o zastupljenosti instrumentalnih oblika, navedeni u tablici 4, razvrstaju prema frekvencijskim pojasi dubletnosti, zaključuje se da se u korpusu *hrWaC* oblici imena *Matej*, *Pompej* i *Sergej* sa završetkom *-om* i *-em* u instrumentalu mogu svrstati u jednakovrijedne oblike (prave dublete), preglrašeni oblici imena *Aleksej* i *Ptolemej* u većinske oblike, a oblici imena *Andrej* i *Tezej* s provedenom disimilacijom u manjinske. Oblici imena *Matej*, *Pompej* i *Sergej* sa završetkom *-om* i *-em* u instrumentalu mogu se svrstati u jednakovrijedne oblike i u korpusu *HJR*. U tom korpusu dubletama se mogu smatrati još imena *Aleksej* i *Andrej*. Za imena *Ptolemej* i *Tezej* u korpusu *HJR* nisu zabilježeni konkurentni oblici.

TABLICA 4. Osobna imena u instrumentalu u korpusu *hrWaC* i *HJR* (frekvencijski pojasi dubletnosti)²⁵

<i>korpus</i>	<i>hrWaC</i>		<i>pojas</i>	<i>HJR</i>		<i>pojas</i>
<i>nastavak</i>	<i>-om</i>	<i>-em</i>		<i>-om</i>	<i>-em</i>	
<i>Aleksej</i>	30,4	69,6	većinski <i>-em</i>	33,3	66,7	prave dublete
<i>Andrej</i>	29,8	70,2	manjinski <i>-om</i>	30,8	69,2	prave dublete
<i>Matej</i>	32,5	67,5	prave dublete	33,3	66,7	prave dublete
<i>Pompej</i>	45	55	prave dublete	33,3	66,7	prave dublete
<i>Ptolemej</i>	14,3	85,7	većinski <i>-em</i>	100	/	izolirani <i>-em</i>
<i>Sergej</i>	39,9	60,1	prave dublete	61	39	prave dublete
<i>Tezej</i>	16,7	83,3	manjinski <i>-om</i>	/	100	izolirani <i>-om</i>

Da su muška imena stranoga podrijetla koja završavaju na *-ej* ekscerptirana iz korpusa bila uporabljena sukladno pravilima o provođenju prijeglasi i disimilacije, ne bismo mogli govoriti o pravim dubletama. Na slici 2 prikazana je razlika između ciljnih oblika stranih muških imena koja završavaju na *-ej* i proizvedenih nastavka zabilježenih u korpusima. Prikaz zorno svjedoči o preopćavanju pravila o uporabi instrumentalnoga nastavka *-em* nakon nepćanoga suglasnika *j*, tj. o neprovođenju dodatnoga pravila o disimilaciji. U korpusu *hrWaC*, koji sadrži i primjere nestandardno-

²⁵ Masno su otisnute vrijednosti koje su u skladu s pravilima o provođenju prijeglasi i disimilacije.

SLIKA 2. Razlika između ciljnih i proizvedenih nastavka imenā u instrumentalu jednine

ga, tj. razgovornoga jezika, preopćavanja su očekivano zastupljenija (30,7 %) nego u korpusu HJR (27,9 %) u koji su uvršteni samo tekstovi pisani hrvatskim standardnim jezikom.

4.2. APELATIVI KOJI ZAVRŠAVAJU NA -EJ U KORPUSIMA HRWAC I HJR

Poput muških osobnih imena, i apelativi uvršteni u upitnik oblikovan za potrebe ovoga istraživanja stranoga su podrijetla. Riječ je o posuđenicama iz engleskoga: *displej* (engl. *display*), *džokej* (engl. *jockey*), *hokej* (engl. *hockey*), *sprej* (engl. *spray*), *volej* (engl. *volley*); francuskoga: *esej* (fr. *essai*), *klišej* (fr. *cliché*), *relej* (fr. *relais*); grčkoga: *muzej* (grč. *Mouseïon*), *trofej* (grč. *trópaion*), *farizej* (grč. *Pharisaïos*), *mauzolej* (grč. *Mausōleïon*) i latinskoga jezika: *jubilej* (lat. *iubilaeum*).

Za razliku od muških imena na *Hrvatskome jezičnom portalu*²⁶ bilježe se izvedeni oblici raščlanjivanih apelativa. Kod jednosložnih i dvosložnih apelativa prema pravilu bi se trebala provoditi disimilacija pa bi i nastavak u instrumentalu jednine trebao biti *-om*. Trosložni i višesložni apelativi trebali bi u instrumentalu jednine imati nastavak *-em* jer se kod njih ne primjenjuje pravilo o disimilaciji. Pretragom HJP-a utvrđeno je da se kod posuđenica koje završavaju na *-ej*, a koje ispred palatala imaju glas *e*, uglavnom ne provodi prijeglas, odnosno da se provodi disimilacija. Dvosložne imenice *displej*, *džokej*, *esej*, *hokej*, *klišej*, *muzej*, *relej* i *volej*, kao i trosložne i višesložne

²⁶ Vidi bilješku 23.

imenice *farizej*, *jubilej*, *mauzolej* u instrumentalu imaju nastavak *-om*, a jednosložna imenica *sprej* te dvosložna *trofej* nastavak *-em*. Dakle, u posljednjim dvjema imenicama dolazi do prijelaza bez obzira na glas *e* ispred palatala.²⁷

Broj pojava odabranih apelativa u korpusima *hrWaC* i *HJR* te njihova relativna frekvencija u pojedinome korpusu prikazani su u tablici 5. U korpusu *hrWaC* zabilježene su ukupno 187 633 pojavnice, dok su u korpusu *HJR* zabilježene ukupno 17 443 pojavnice. Tri najzastupljenije pojavnice u oba korpusa bile su *muzej*, *trofej* i *esej*. Udio ostalih apelativa iznosio je manje od deset na milijun.

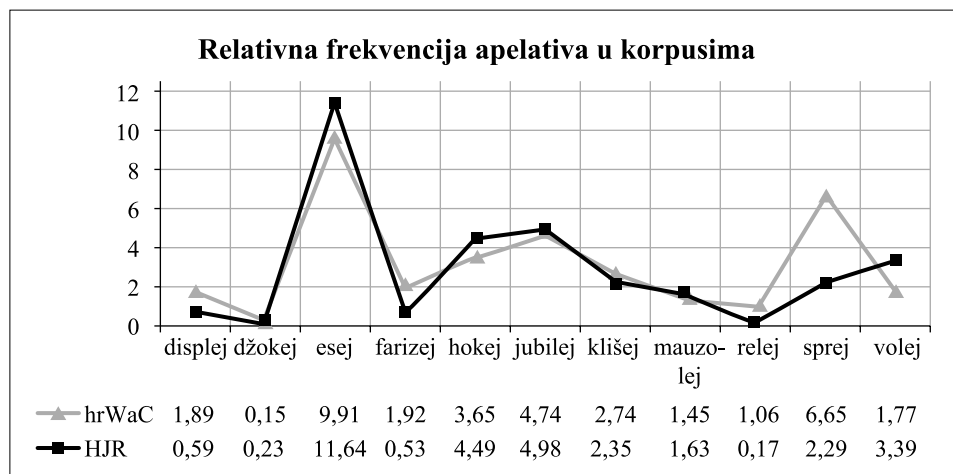
TABLICA 5. Apelativi u korpusu *hrWaC* i *HJR* (broj pojava i relativna frekvencija)

	<i>hrWaC</i>		<i>HJR</i>	
	<i>broj pojava</i>	<i>relativna frekvencija</i>	<i>broj pojava</i>	<i>relativna frekvencija</i>
<i>displej</i>	2637	1,89	60	0,59
<i>džokej</i>	207	0,15	23	0,23
<i>esej</i>	13 858	9,91	1185	11,64
<i>farizej</i>	2690	1,92	54	0,53
<i>hokej</i>	5095	3,65	457	4,49
<i>jubilej</i>	6629	4,74	507	4,98
<i>klišej</i>	3836	2,74	239	2,35
<i>mauzolej</i>	2032	1,45	166	1,63
<i>muzej</i>	11 6969	83,68	12 120	119,08
<i>relej</i>	1479	1,06	17	0,17
<i>sprej</i>	9295	6,65	233	2,29
<i>trofej</i>	20 432	14,62	2037	20,01
<i>volej</i>	2474	1,77	345	3,39
<i>ukupno</i>	187 633		17 443	

Grafički prikaz relativne frekvencije na slici 3 sadrži podatke o apelativima čija relativna frekvencija ne iznosi više od 12. Radi preglednosti s prikaza su izostavljeni podaci o apelativima *muzej* i *trofej*. Apelativ *muzej* najzastupljeniji je apelativ u

²⁷ Za razliku od HJP-a, u mrežnom izdanju *Školskoga rječnika hrvatskoga jezika* dostupnome na poveznici <https://rjecnik.hr/>, koji je također javno dostupan za pretraživanje, dvosložna imenica *trofej* u instrumentalu ima nastavak *-om*, a ne *-em*, sukladno pravilu o provođenju disimilacije. U dvosložnim se imenicama *esej*, *hokej*, *klišej*, *muzej* i *relej*, sukladno pravilu, disimilacija provodi kao i u HJP-u. Imenice *sprej* i *displej* ne navode se za razliku od imenica *džokej*, *farizej*, *jubilej* i *mauzolej*, za koje se pak ne navodi instrumentalni oblik.

oba korpusa. Relativna mu frekvencija u korpusu *hrWaC* iznosi 83,68 pojava na milijun, a u korpusu *HJR* čak 119,08 pojava na milijun. Više od 12 pojava na milijun ima još apelativ *trofej* (*hrWaC* – 14,62 pojava, *HJR* – 20,01 pojava). Slijedi ga apelativ *esej* s 9,91 pojavom na milijun u korpusu *hrWaC*, odnosno 11,64 pojava u korpusu *HJR*. Relativna frekvencija ostalih apelativa u korpusima prilično je ujednačena, a odudara samo pojava *sprej* s 6,65 pojava na milijun u korpusu *hrWaC*, odnosno 2,29 pojava na milijun u korpusu *HJR*.

SLIKA 3. Relativna frekvencija apelativa u korpusima *hrWaC* i *HJR*

Odabrani su apelativi pretraživani potom u instrumentalnim oblicima, u onima u kojima se dogodio prijelaz i onima u kojima se prijelaz nije dogodio, odnosno u kojima je provedena disimilacija. Ukupan broj pojava s obzirom na instrumentalni nastavak prikazan je u tablici 6. Vidljive su određene razlike pri raspodjeli instrumentalnih nastavaka kod apelativa u usporedbi s njihovom raspodjelom kod muških imena: raspodjela je ujednačenija u korpusu *hrWaC* (49,4 % promatranih imena ima nastavak *-om*, a 50,6 % nastavak *-em*), dok se u korpusu *HJR* nastavak *-om* bilježi u 54,8 % primjera, a nastavak *-em* u 45,2 % primjera. U cjelovitoj je građi udio nastavka *-om* 49,8 %, a nastavka *-em* 50,2 %. Takva raspodjela također nije u skladu s pravilima o prijelazu i disimilaciji.

TABLICA 6. Apelativi u instrumentalu u korpusu hrWaC i HJR (raspodjela nastavaka)

<i>korpus</i>	<i>hrWaC</i>		<i>HJR</i>		<i>ukupno</i>		
<i>nastavak</i>	<i>-om</i>	<i>-em</i>	<i>-om</i>	<i>-em</i>	<i>-om</i>	<i>-em</i>	<i>I</i>
<i>displej</i>	117	68	2	2	119	70	189
<i>džokej</i>	6	3	0	0	6	3	9
<i>esej</i>	110	77	10	17	120	94	214
<i>farizej</i>	2	12	1	1	3	13	16
<i>hokej</i>	98	17	4	1	102	18	120
<i>jubilej</i>	39	30	4	1	43	31	74
<i>klišej</i>	25	35	0	3	25	38	63
<i>mauzolej</i>	6	19	1	4	7	23	30
<i>muzej</i>	1428	434	160	42	1588	476	2064
<i>relej</i>	22	34	0	0	22	34	56
<i>sprej</i>	385	1284	30	61	415	1345	1760
<i>trofej</i>	189	279	42	16	231	295	526
<i>volej</i>	205	407	22	80	227	487	714
<i>ukupno</i>	2632	2699	276	228	2908	2927	5835

Tri su primjera (*farizej*, *jubilej* i *mauzolej*) trebala biti preglašena, a u svim ostalim instrumentalni je nastavak trebao biti *-om*. U korpusu *hrWaC* prijeglas je uglavnom proveden kod apelativa *farizej* (85,7 %) i *mauzolej* (76 %), ne i kod primjera *jubilej* (43,5 %). Ista je situacija utvrđena i u korpusu *HJR* uz nešto drukčije udjele (*farizej* – 50 %, *mauzolej* – 80 %, *jubilej* – 20 %).²⁸ U ostalim apelativima, kao što je navedeno, instrumentalni je nastavak zbog disimilacije trebao biti *-om*. Disimilacija u korpusu *hrWaC* prevladava samo u apelativima *hokej* (85,2 %), *džokej* (66,7 %), *displej* (63,2 %) i *esej* (58,8 %), a u korpusu *HJR* u primjerima *hokej* (80 %) i *trofej* (72,4 %), dok je 50 % zabilježenih primjera apelativa *displej* imalo nastavak *-om*, a 50 % nastavak *-em*. Zanimljivo je da se apelativ *klišej* u korpusu *HJR* javlja samo s nastavkom *-em*, ali treba istaknuti izrazito nisku frekventnost toga apelativa u spomenutom korpusu. U korpusu *HJR* apelativi *džokej* i *relej* nisu uopće zabilježeni. Najveća razlika između dvaju korpusa utvrđena je kod dvosložnoga apelativa *trofej*. Očekivani nastavak *-om* prisutan je u 40,4 % primjera u korpusu *hrWaC* i u 72,4 % primjera u korpusu *HJR*.

Ako se podatci o zastupljenosti instrumentalnih oblika, navedeni u tablici 7, razvrstaju prema frekvencijskim pojasima dubletnosti, zaključuje se da se u korpusu *hrWaC*

²⁸ Apelativ *farizej* pojavljuje se samo dvaput (jednom s nastavkom *-om*, jednom s nastavkom *-em*).

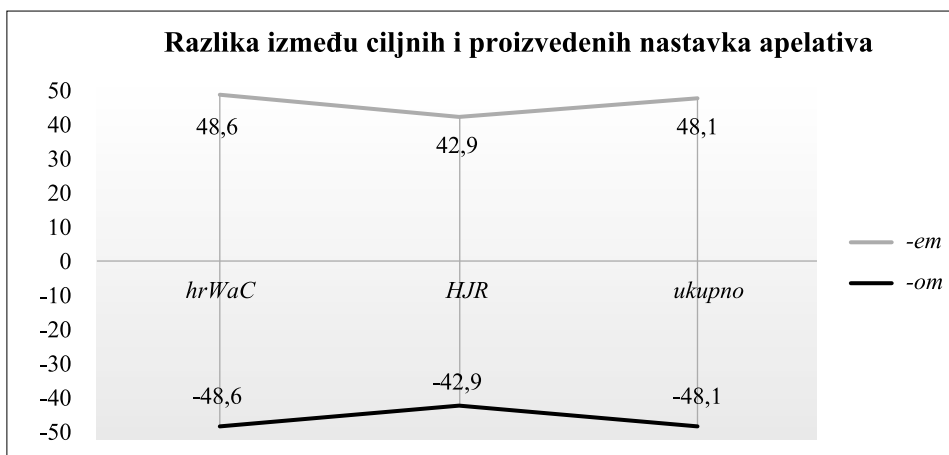
oblici apelativa *displej*, *džokej*, *esej*, *jubilej*, *klišej*, *relej*, *trofej* i *volej* sa završetkom *-om* i *-em* u instrumentalu mogu svrstati u jednakovrijedne oblike (prave dublete). U korpusu *HJR* jednakovrijednim se oblicima mogu smatrati pak samo tri apelativa: *displej*, *esej* i *sprej*, apelativi *džokej* i *relej* nisu zabilježeni u instrumentalu, a *klišej* nema konkurentne oblike. Preglašeni oblici apelativa *farizej* i *mauzolej* u korpusu *hrWaC* mogu se ubrojiti u većinske oblike. Preglašeni oblik apelativa *mauzolej* većinski je oblik i u korpusu *HJR* za razliku od apelativa *farizej* čiji se konkurentni oblici mogu smatrati pravim dubletama. Oblici apelativa *hokej* i *muzej* s provedenom disimilacijom ubrajaju se također u većinske oblike u korpusu *hrWaC* za razliku od apelativa *sprej* s provedenom disimilacijom koji se ubraja u manjinske oblike. Preglašeni oblik apelativa *jubilej* u korpusu *HJR* ubraja se u manjinske oblike, a apelativi *hokej*, *muzej* i *trofej* s provedenom disimilacijom u većinske oblike za razliku od apelativa *volej* s provedenom disimilacijom koji je manjinski.

TABLICA 7. Apelativi u instrumentalu u korpusu *hrWaC* i *HJR* (frekvencijski pojasi dubletnosti)²⁹

<i>korpus</i>	<i>hrWaC</i>		<i>pojas</i>	<i>HJR</i>		<i>pojas</i>
	<i>-om</i>	<i>-em</i>		<i>-om</i>	<i>-em</i>	
<i>displej</i>	63,2	36,8	prave dublete	50	50	prave dublete
<i>džokej</i>	66,7	33,3	prave dublete	/	/	/
<i>esej</i>	58,8	41,2	prave dublete	37	63	prave dublete
<i>farizej</i>	14,3	85,7	većinski <i>-em</i>	50	50	prave dublete
<i>hokej</i>	85,2	14,8	većinski <i>-om</i>	80	20	većinski <i>-om</i>
<i>jubilej</i>	56,5	43,5	prave dublete	80	20	manjinski <i>-em</i>
<i>klišej</i>	41,7	58,3	prave dublete	/	100	/
<i>mauzolej</i>	24	76	većinski <i>-em</i>	20	80	većinski <i>-em</i>
<i>muzej</i>	76,7	23,3	većinski <i>-om</i>	79	20	većinski <i>-om</i>
<i>relej</i>	39,3	60,7	prave dublete	/	/	/
<i>sprej</i>	23,1	76,9	manjinski <i>-om</i>	33	67	prave dublete
<i>trofej</i>	40,4	59,6	prave dublete	72,4	27,6	većinski <i>-om</i>
<i>volej</i>	33,5	66,5	prave dublete	21,6	78,4	manjinski <i>-om</i>

Da su apelativi stranoga podrijetla koji završavaju na *-ej* ekscerptirani iz korpusa bili uporabljeni sukladno pravilima o provođenju prijeglasi i disimilacije, o pravim dubletama ne bismo mogli govoriti. Na slici 4 prikazana je razlika između ciljnih obli-

²⁹ Vidi bilješku 25.

SLIKA 4. Razlika između ciljnih i proizvedenih nastavka apelativa u instrumentalu jednine

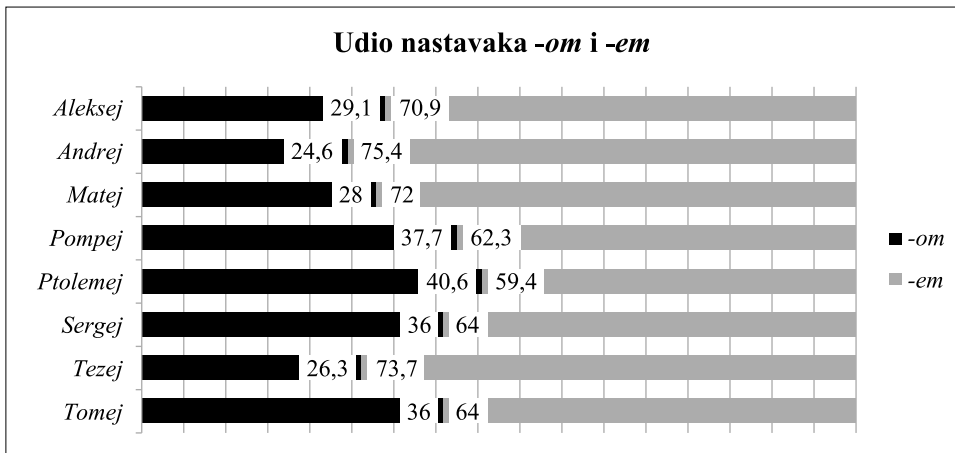
ka apelativa preuzetih iz stranih jezika koji završavaju na *-ej* i proizvedenih nastavka zabilježenih u korpusima. Prikaz zorno svjedoči o preopćavanju pravila o uporabi instrumentalnoga nastavka *-em* nakon nepčanoga suglasnika *j*, tj. o neprovođenju dodatnoga pravila o disimilaciji. U korpusu *hrWaC*, koji sadrži i primjere nestandardnoga, tj. razgovornoga jezika, preopćavanja su očekivano zastupljenija (48,6 %) nego u korpusu *HJR* (42,9 %) u koji su uvršteni samo tekstovi pisani hrvatskim standardnim jezikom. Primjećujemo da su preopćavanja kod apelativa značajnija u usporedbi s preopćavanjima kod stranih imena (*hrWaC* – 30,7 %, *HJR* – 27,9 %).

4.3. OSOBNA IMENA KOJA ZAVRŠAVAJU NA *-ej* U PROVEDENOME ISTRAŽIVANJU

Podatci koji se raščlanjuju u ovome odjeljku, a koji se odnose na muška imena koja završavaju na *-ej*,³⁰ prikupljeni su anketnim upitnikom. Prvi dio upitnika sadržavao je osam zadataka s po dvije rečenice, a u svakome je zadatku trebalo odabrati onu inačicu zadanoga muškog osobnoga imena u instrumentalu³¹ koju bi ispitanici proizveli u svakodnevnome govoru. Ispitanicima su bila ponuđena dva odgovora – instrumental osobnoga imena s nastavkom *-om* i instrumental osobnoga imena s nastavkom *-em*. Promotrimo li skupne rezultate, zaključujemo da su se ispitanici češće u svim zadacima odlučili za instrumentalnu inačicu s nastavkom *-em* (slika 5) iako bi se preglašeni

³⁰ Raščlamba tih imena u korpusima *hrWaC* i *HJR* prikazana je u odjeljku § 4.1.

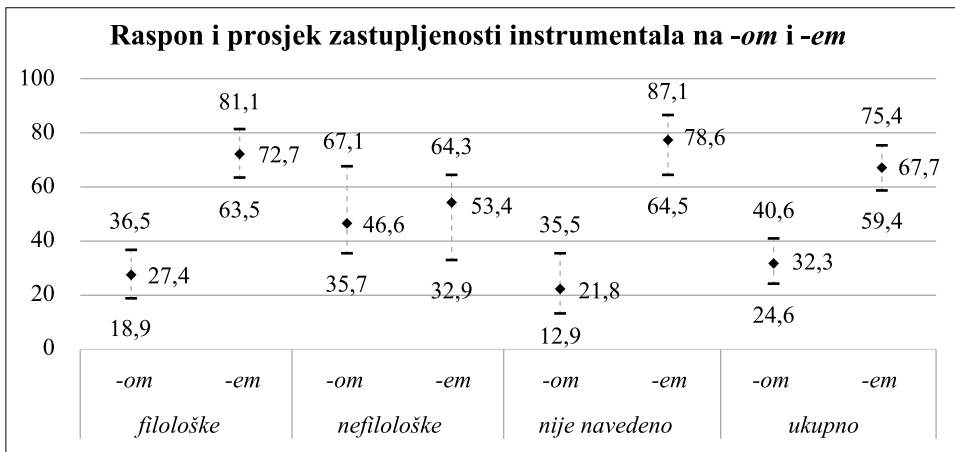
³¹ Osobna muška imena korištena u upitniku navodimo abecednim redom: *Aleksej, Andrej, Matej, Pompej, Ptolemej, Sergej, Tezej* i *Tomej*.

SLIKA 5. Zastupljenost instrumentalnih inačica osobnih imena na -om i -em (svi ispitanici)

oblici trebali rabiti, kao što je već napomenuto, samo u trosložnim imenima *Aleksej* i *Ptolemej*. Sva su ostala imena dvosložna, stoga podliježu pravilu o disimilaciji.

Raspon i prosjek zastupljenosti instrumentalnih inačica muških osobnih imena u cjelovitome uzorku prikazan je na slici 6. Zaključujemo da su studenti filoloških studijskih grupa češće birali oblike na -em od studenata nefiloloških studijskih grupa (72,7 – 53,4 %). Zanimljivo je da su instrumentalni oblici na -em bili najzastupljeniji među ispitanicima koji nisu naveli studijsku grupu (78,6 %), tako da se zaključiti može samo da su studenti nefiloloških grupa postigli najveći raspon zastupljenosti oblika na -om i -em, odnosno da su njihovi odgovori neujednačeniji od odgovora drugih skupina.

SLIKA 6. Raspon i prosjek zastupljenosti instrumentalnih inačica osobnih imena na -om i -em

Cjeloviti podatci o zastupljenosti instrumentalnih oblika muških imena na *-om* i *-em* prikazani su u tablici 8. Ispitanici svih triju grupa najujednačeniji su odgovor ponudili kod instrumentalnoga oblika imena *Andrej* birajući oblik na *-em* (studenti filoloških grupa 81,1 %, nefiloloških grupa 64,3 %, ostali 87,1 %). Preglašeni oblik imena *Andrej*, međutim, nije u skladu s normom pa se nameće pitanje radi li se o preopćavanju pravila o raspodjeli nastavaka. Najviše oscilacija pri izboru nastavaka *-om* ili *-em* zabilježeno je među studentima nefiloloških grupa pa su nastavku *-om* kod imena *Ptolemej* (54,3 %) i *Tezej* (67,1 %) dali prednost pred nastavkom *-em*. Studenti filoloških grupa vjerojatno su se susreli s pravilima o raspodjeli naglasaka, ali zanemaruju dodatno pravilo o disimilaciji te se vođeni analogijom češće odlučuju za nastavak *-em* iza palatala *j* od studenata nefiloloških grupa koji se oslanjaju na jezični osjećaj, a ne na pravila te češće od studenata filoloških grupa proizvode oblike s prototipnim instrumentalnim nastavkom *-om*.

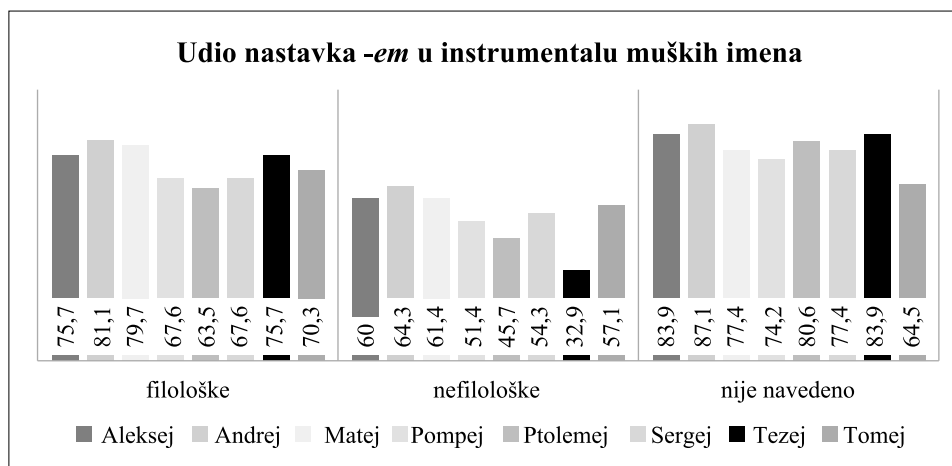
TABLICA 8. Osobna imena u instrumentalu u provedenome istraživanju (raspodjela nastavaka)³²

studijske grupe	filološke		nefilološke		nije navedeno		ukupno	
nastavak	<i>-om</i>	<i>-em</i>	<i>-om</i>	<i>-em</i>	<i>-om</i>	<i>-em</i>	<i>-om</i>	<i>-em</i>
<i>Aleksej</i>	24,3	75,7	40	60	16,1	83,9	29,1	70,9
<i>Andrej</i>	18,9	81,1	35,7	64,3	12,9	87,1	24,6	75,4
<i>Matej</i>	20,3	79,7	38,6	61,4	22,6	77,4	28	72
<i>Pompej</i>	32,4	67,6	48,6	51,4	28,8	71,2	37,7	62,3
<i>Ptolemej</i>	36,5	63,5	54,3	45,7	19,4	80,6	40,6	59,4
<i>Sergej</i>	32,4	67,6	45,7	54,3	22,6	77,4	36	64
<i>Tezej</i>	24,3	75,7	67,1	32,9	16,1	83,9	26,3	73,7
<i>Tomej</i>	29,7	70,3	42,9	57,1	35,5	64,5	36	64

Da su se ispitanici nefiloloških grupa rjeđe odlučivali za nastavak *-em* u instrumentalu muških imena stranoga podrijetla koja završavaju na *-ej*, može se zaključiti i na temelju grafičkoga prikaza udjela nastavka *-em* (slika 7). Prikaz otkriva još jednu zanimljivost – rezultat skupine koja nije navela studijsku grupu bliži je rezultatima studenata filoloških nego nefiloloških grupa pa se nameće pitanje ne čine li tu skupinu većinom također studenti filoloških grupa.

Zaključujemo, dakle, da su ispitanici prednost dali instrumentalnim oblicima muških osobnih imena u kojima dolazi do glasovne promjene, do prijelaza, što znači da uporabna norma, kada je riječ o osobnim imenima, zanemaruje pravilo o disimilaciji

³² Vidi bilješku 25.

SLIKA 7. Udio nastavka -em u instrumentalu muških osobnih imena

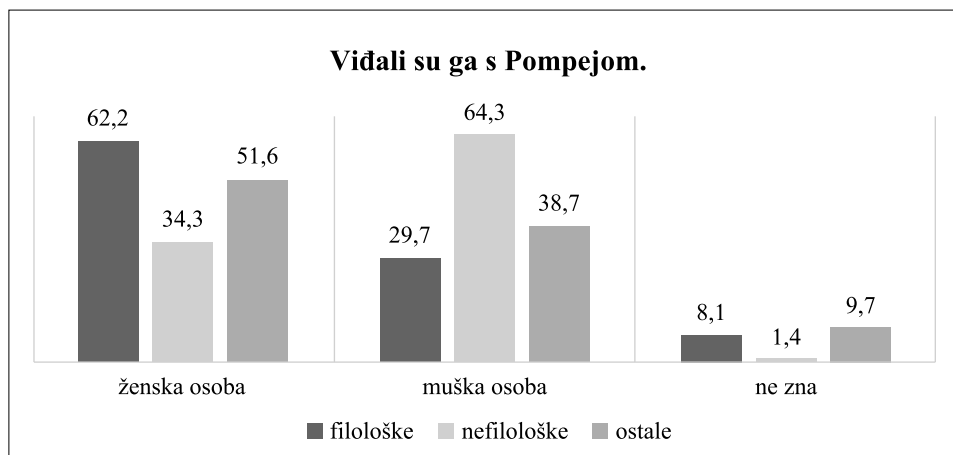
koja bi se trebala provesti u dvosložnim imenima koja završavaju na palatal, a kojemu prethodi otvornik *e*. Također je utvrđeno da kolebanja postoje i kod onih imena kod kojih je jasno da se disimilacija ne provodi, a to su trosložna imena (*Aleksej*, *Ptolemej*). Čak 70,1 % ispitanika prednost je dalo obliku *Aleksejem*, a 59,4 % obliku *Ptolemejem*. Većina se, dakle, ispitanika odlučila za instrumentalni nastavak -em i u dvosložnim i u trosložnim imenima, vjerojatno vođena analogijom, ali i željom da se razluče oblici muških imena od instrumentalnih oblika ženskih imena, na što ukazuju vjerojatno odgovori na tri zadatka iz posljednjega dijela anketnoga upitnika (tablica 9).

TABLICA 9. Instrumental osobnoga imena – udio odgovora svih ispitanika

rečenica	ženska osoba	muška osoba	ne znam
Viđali su ga s <i>Pompejom</i> .	49,1	45,1	5,8
Pobjeći ćemo s <i>Andrejom</i> .	56	22,9	21,1
Viđam se s <i>Matejom</i> .	54,9	24	21,1

Prva rečenica glasila je *Viđali su ga s Pompejom*., a ispitanici su trebali procijeniti odnosi li se *Pompejom* na mušku ili žensku osobu. Da se taj oblik odnosi na žensku osobu, misli 49,1 % svih ispitanika, 45,1 % ih misli da se odnosi na mušku osobu, a 5,8 % ne zna radi li se o muškoj ili ženskoj osobi. Zanimljivo je istaknuti da je u prethodnome zadatku, u kojem se tražilo od ispitanika da odaberu točan oblik imena *Pompej* u instrumentalu, 37,7 % ispitanika odabralo oblik s nastavkom -om. Usporedbom rezultata prema studijskome smjeru ispitanika (slika 8) utvrdili smo da studenti filoloških studija smatraju da je u rečenici *Viđali su ga s Pompejom*. riječ o ženskoj

osobi (62,2 %), a studenti nefiloloških o muškoj (64,3 %). Ispitanici koji nisu naveli svoju studijsku grupu i u ovom dijelu upitnika bili su odabirom bliži studentima filoloških grupa te ih 51,6 % smatra da je riječ o ženskoj osobi. Osim toga, među studentima filoloških grupa neodlučno je bilo 8,1 % ispitanika, a među studentima nefiloloških grupa samo 1,4 % ispitanika, dok su najneodlučniji bili ispitanici koji nisu naveli studijsku grupu (9,7 %).

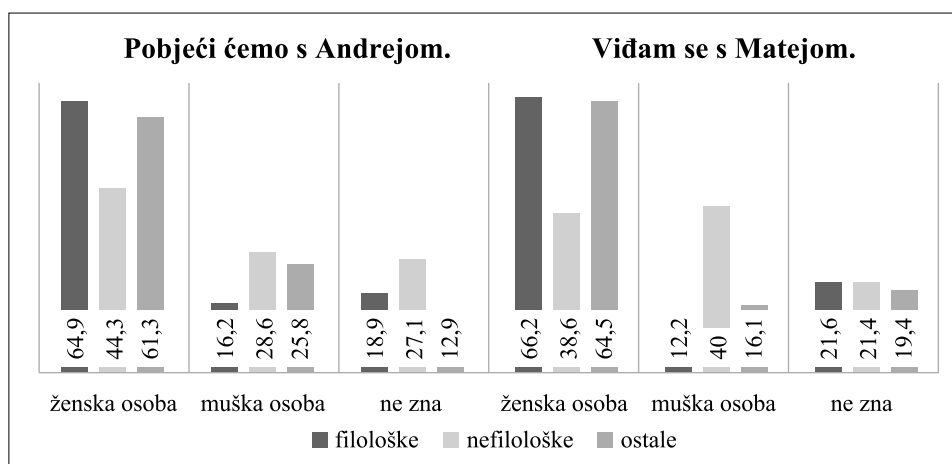

SLIKA 8. Procjena spola nositelja osobnoga imena u rečenici *Vidali su ga s Pompejom.*

Da je u rečenici *Pobjeći ćemo s Andrejom.* riječ o ženskoj osobi, smatra 56 % svih ispitanika, 22,9 % njih misli da je riječ o muškoj osobi, a 21,1 % svih je ispitanika navelo da ne zna, odnosno ne može zaključiti. Slični su udjeli utvrđeni i u rečenici *Viđam se s Matejom.* – 54,9 % ženska osoba, 24 % muška osoba, 21,1 % ne zna (tablica 9).

Usporedbom rezultata prema studijskome smjeru ispitanika (slika 9) ipak su utvrđene i neke razlike u usporedbi s prethodnim primjerom (*Vidali su ga s Pompejom.*). Da se radi o ženskoj osobi, smatra 64,9 % (I *Andrejom*) odnosno 66,2 % (I *Matejom*) ispitanika filoloških grupa, dok su ispitanici nefiloloških grupa neodlučniji i nedosljedniji pa u instrumentalnome obliku *Andrejom* žensku osobu prepoznaje 44,3 % ispitanika, mušku 28,6 %, a 27,1 % njih ne zna radi li se o muškoj ili ženskoj osobi. U instrumentalnome obliku *Matejom* žensku osobu prepoznaje 38,6 % ispitanika, mušku 40 %, a neodlučno je 21,4 % ispitanika.

Unatoč tomu što ispitanici rade distinkciju između muških i ženskih imena da se ona ne bi u instrumentalu podudarala, činjenica jest da se rezultati prve i druge skupine zadataka ipak ne podudaraju. Naime, 72 % ispitanika reklo je da instrumentalni oblik muškoga imena *Matej* glasi *Matejem*, ali kada im je bila ponuđena rečenica *Viđam se s Matejom.*, samo je njih 54,9 % reklo da se oblik *Matejom* odnosi na žensku osobu.

SLIKA 9. Procjena spola nositelja osobnoga imena u rečenicama Pobjeći ćemo s Andrejom. i Vidam se s Matejom.

Dakle, 28 % ispitanika, suočeno s rečenicom bez konteksta, nije znalo odnosi li se taj oblik na mušku ili žensku osobu.

Provođenjem glasovne promjene oblici za kose padeže mogu se dosta udaljiti od izvornih oblika i tako utjecati na procjenu o spolu ispitanika. Dodatan problem predstavljaju muška i ženska imena dvosložnih osnova koja u instrumentalu mogu biti oblikom jednaka, ako se primjeni pravilo o disimilaciji: *Matej* – *Mateja* – *Matejom*, *Andrej* – *Andreja* – *Andrejom*, *Pompej* – *Pompeja* – *Pomejom*, te je ipak potreban (pisani³³) kontekst da bi se moglo razumjeti o kojemu se spolu radi. Zanimljivo je napomenuti da su imena *Andrej* i *Andreja* na Popisu stanovništva Republike Hrvatske 2011. godine, prema *Portal suvremenih hrvatskih osobnih imena*, svrstana u srednje česta imena (*Andrej* – 3886 nositelja, *Andreja* – 4392 nositeljice), dok se ime *Matej* koje nosi 10 120 stanovnika svrstava u veoma česta imena za razliku od imena *Mateja* koje se s 4882 nositeljice svrstava u srednje česta imena.

Zanimalo nas je i koji oblik posvojnoga pridjeva od imena *Matej* ispitanici smatraju točnim pa smo im ponudili zadatak sa sintagmama *Matejevo evanđelje* / *Matejovo*

³³ Pri usmenome sporazumijevanju naglasak bi mogao pridonijeti razumijevanju, ali treba imati na umu činjenicu da su, prema Popisu stanovništva RH 2011. godine, u Hrvatskoj uz 4392 nositeljice imena *Andreja* zabilježena i 32 nositelja toga imena (prema *Portal suvremenih hrvatskih osobnih imena*, <http://osobno-ime.hr/>). Zanimljivo je da su imena *Andrej* i *Andreja*, prema istome izvoru, srednje česta imena (*Andrej* – 3886 nositelja, *Andreja* – 4392 nositeljice), dok se ime *Matej* koje ima 10 120 nositelja svrstava u veoma česta imena za razliku od imena *Mateja* koje ima 4882 nositeljice pa se svrstava u srednje česta imena.

evanđelje. Čak 94,9 % svih ispitanika odabralo je *Matejevo evanđelje*, a 5,1 % ispitanika smatra da je oblik *Matejevo evanđelje* pravilan (tablica 10). Oblik *Matejevo evanđelje* doista prevladava u svim skupinama ispitanika, a posvojni pridjev na -ev prevladava i u pretraživanim korpusima.³⁴

TABLICA 10. Udio nastavaka -ov i -ev u posvojnome pridjevu tvorenome od imena Matej

<i>studijske grupe</i>	<i>filološke</i>	<i>nefilološke</i>	<i>nije navedeno</i>	<i>ukupno</i>
Matejevo evanđelje	5,4	4,3	6,5	5,1
Matejevo evanđelje	94,6	95,7	93,5	94,9

Ispitanici, dakle, u nekim određenim i ustaljenim situacijama i kontekstima, kakvo je i *Matejevo evanđelje*, reagiraju automatskim reproduciranjem usvojenoga obrasca, dok u situacijama koje od njih odudaraju i u kojima sami trebaju donijeti odluku o pravilnome obliku imena u instrumentalu razmišljaju više pa dolaze do rješenja jezičnom analizom i analogijom prema bliskim apelativima ili preopćavanjem pravila. Jer, ako se 72 % ispitanika izjasnilo da je instrumental muškoga imena *Matej – Matejem*, bilo bi očekivano takav postotak vidjeti i za sintagmu *Matejevo evanđelje*. Rezultati istraživanja stoga navode na zaključak da se ne može sa sigurnošću predvidjeti koji će oblik govornici hrvatskoga jezika upotrijebiti, čak ni kada je riječ o imenima istoga tipa. Uporaba teži provođenju prijeglasa i onda kada se njegovo provođenje ne očekuje sukladno pravilima opisanima u gramatičkim priručnicima.

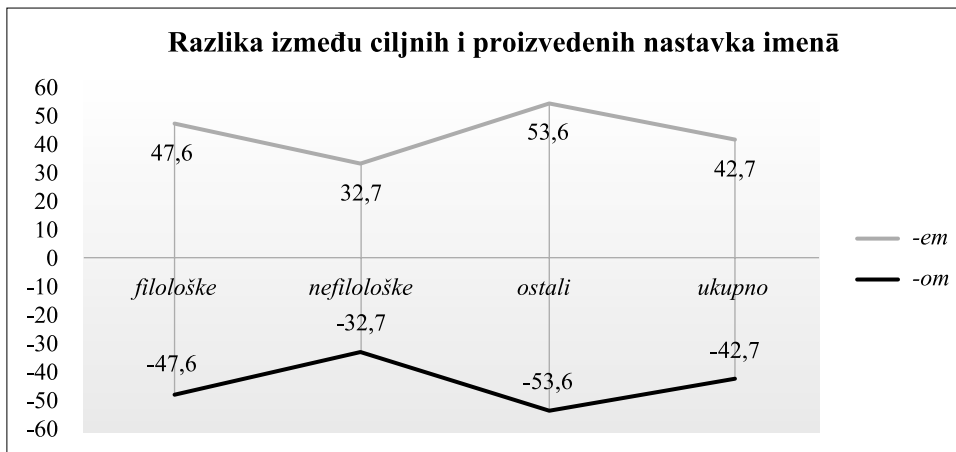
Ako se podatci o zastupljenosti instrumentalnih oblika na -om i -em, navedeni u tablici 11, razvrstaju prema frekvencijskim pojasima dubletnosti, zaključuje se da studenti nefiloloških grupa instrumentalne oblike svih raščlanjivanih muških imena na -om i -em smatraju jednakovrijednima za razliku od studenata filoloških grupa koji jednakovrijednim oblicima smatraju instrumentalne oblike imena *Pompej*, *Ptolemej* i *Sergej*, preglašeni oblik imena *Aleksej* smatraju većinskim, a instrumentalne oblike imena *Andrej*, *Matej* i *Tezej* s provedenom disimilacijom manjinskim. Oblici imena *Tomej* na granici su pravih dubleta i manjinskoga disimiliranog instrumentala *Tomejom*.

³⁴ U korpusu *HJR* zabilježen je samo oblik posvojnoga pridjeva izveden nastavkom -ev (21 pojavnica, relativna frekvencija 0,21). U korpusu *hrWaC* prevladava oblik s nastavkom -ev (693 pojavnice, relativna frekvencija 0,5), ali zabilježeno je i 13 pojavnica, relativne frekvencije 0,01, izvedenih nastavkom -ov. Slično je i s ostalim posvojnima pridjevima izvedenima od raščlanjivanih imena. U korpusu *HJR* bilježe se samo oblici izvedeni nastavkom -ev, dok u korpusu *hrWaC* prevladavaju oblici izvedeni nastavkom -ev (*Andrejev* – 99,3 %, *Aleksejev* – 97,6 %, *Matejev* – 98,2 %, *Pompejev* – 100 %, *Ptolemejev* – 97,8 %, *Sergejev* – 97,3 % i *Tezej* – 83 %), ali se bilježe i oblici posvojnoga pridjeva izvedeni nastavkom -ov od svih imena osim od imena *Pompej*.

TABLICA 11. Osobna imena u instrumentalu – filološke i nefilološke grupe (frekvencijski pojasi dubletnosti)³⁵

<i>ispitanici</i>	<i>filološke grupe</i>		<i>pojas</i>	<i>nefilološke grupe</i>		<i>pojas</i>
	<i>-om</i>	<i>-em</i>		<i>-om</i>	<i>-em</i>	
<i>Aleksej</i>	24,3	75,7	većinski <i>-em</i>	40	60	prave dublete
<i>Andrej</i>	18,9	81,1	manjinski <i>-om</i>	35,7	64,3	prave dublete
<i>Matej</i>	20,3	79,7	manjinski <i>-om</i>	38,6	61,4	prave dublete
<i>Pompej</i>	32,4	67,6	prave dublete	48,6	51,4	prave dublete
<i>Ptolemej</i>	36,5	63,5	prave dublete	54,3	45,7	prave dublete
<i>Sergej</i>	32,4	67,6	prave dublete	45,7	54,3	prave dublete
<i>Tezej</i>	24,3	75,7	manjinski <i>-om</i>	67,1	32,9	prave dublete
<i>Tomej</i>	29,7	70,3	?	42,9	57,1	prave dublete

Da su ispitanici odabrali instrumentalne oblike muških imena stranoga podrijetla koji završavaju na *-ej* sukladno pravilima o provođenju prijeglasi i disimilacije, o pravim dubletama ne bismo mogli govoriti. Na slici 10 prikazana je razlika između ciljnih oblika muških imena i oblika za koje su se odlučili ispitanici. Prikaz zorno svjedoči o preopćavanju pravila o uporabi instrumentalnoga nastavka *-em* nakon nepčanoga suglasnika *j*, tj. o neprovođenju dodatnoga pravila o disimilaciji. Preopćavanja su najzastupljenija kod ispitanika koji nisu naveli studijsku grupu (53,6 %), a zastupljenija su i među studentima filoloških grupa (47,6 %) nego među studentima nefiloloških grupa (32,7 %). Udio preopćavanja svih ispitanika iznosi čak 42,7 %.

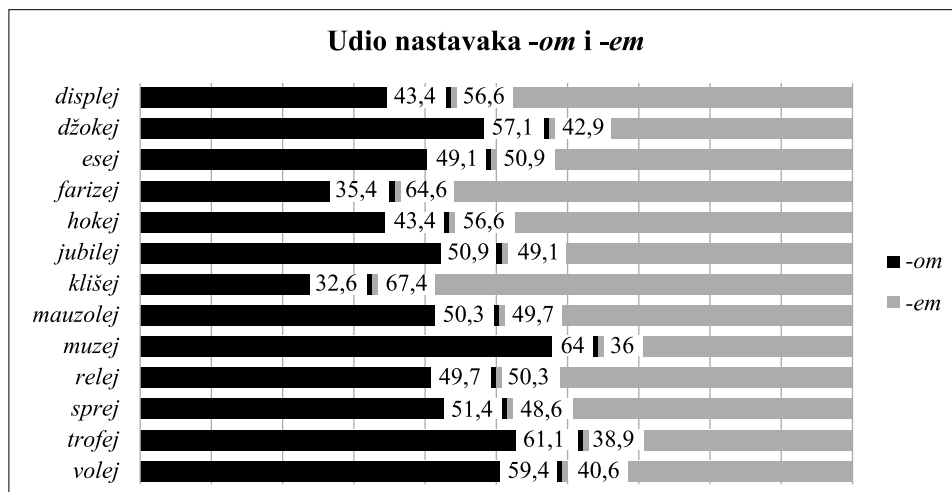
SLIKA 10. Razlika između ciljnih i odabranih oblika imena u instrumentalu jednine³⁵ Vidi bilješku 25.

4.4. APELATIVI KOJI ZAVRŠAVAJU NA -EJ U PROVEDENOME ISTRAŽIVANJU

Podatci koji se raščlanjuju u ovome odjeljku, a koji se odnose na apelative posuđene iz stranih jezika koji završavaju na -ej, prikupljeni su također anketnim upitnikom. Upitnik je sadržavao trinaest apelativa: jedan jednosložni (*sprej*), devet dvosložnih (*displej*, *džokej*, *esej*, *hokej*, *klišej*, *relej*, *trofej*, *volej* i *muzej*), dva trosložna (*farizej* i *jubilej*) te jedan višesložni apelativ (*mauzolej*). U odjeljku § 4.2 raspravljena je zastupljenost njihovih instrumentalnih oblika u korpusima *HrWaC* i *HJR* te je utvrđeno da je uporabna norma u tim primjerima neujednačena. Iako bi u dvosložnim riječima koje završavaju na -ej trebalo provoditi disimilaciju, pa bi one u instrumentalu trebale imati završetak -om (*displejom*, *džokejom*, *esejom*, *hokejom*, *klišejom*, *relejom*, *trofejom*, *volejom*, *muzejom*), vidjeli smo da se u raščlanjivanim korpusima hrvatskoga jezika od toga pravila često odstupa.

Promotivši skupne rezultate 175 studenata koji su popunili upitnik zaključujemo da su ispitanici prednost češće davali instrumentalnim oblicima na -om: *džokejom*, *jubilejom*, *mauzolejom*, *muzejom*, *sprejom*, *trofejom* i *volejom*, dok su oblici na -em prevladali samo u primjerima *displejem*, *esejem*, *farizejem*, *klišejem* i *relejem* (slika 11). Ispitanicima su dakle prihvatljiviji oblici u instrumentalu s provedenom disimilacijom, a ne s provedenim prijeglasom.

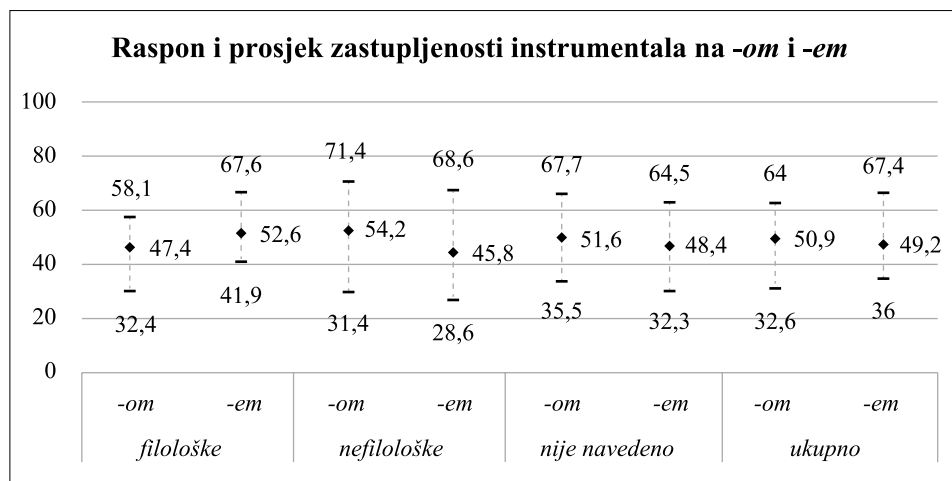
U trosložnim se riječima na -ej (*farizej*, *jubilej*, *mauzolej*) prema pravilu disimilacija ne provodi, dakle u instrumentalu bi trebao biti nastavak -em (*farizejem*, *jubilejem*, *mauzolejem*), ali ni tu uporabna norma nije ujednačena pa nailazimo i na nastavak

SLIKA 11. Zastupljenost instrumentalnih inačica apelativa (svi ispitanici)

-em i na nastavak -om. Većina se ispitanika odlučila za nastavak -em u primjeru *farizej* (64,6 %), dok su u primjerima *jubilej* i *mauzolej* gotovo podjednako birali oblike na -om i na -em (vidi sliku 11).

Raspon i prosjek zastupljenosti instrumentalnih inačica apelativa u cjelovitome uzorku prikazan je na slici 12.

SLIKA 12. Raspon i prosjek zastupljenosti instrumentalnih inačica apelativa

Već na prvi pogled zaključujemo da su rezultati među grupama ujednačeniji nego kod osobnih imena, a ukupni rezultati potvrđuju da ispitanici u prosjeku znatno češće daju prednost instrumentalnim oblicima apelativa na -om (50,9 %) pred oblicima na -em (49,2 %). Podsjetimo, kod muških osobnih imena oblici na -em bili su češći od oblika na -om (67,7 – 32,3 %). Promotrimo li grupne rezultate, uočavamo da su studenti filoloških studijskih grupa češće birali oblike na -em od studenata nefiloloških studijskih grupa (52,6 – 45,8 %), kao i kod osobnih imena (72,7 – 53,4 %), ali razlika između prosječne zastupljenosti apelativa na -om i -em bila je manja.

Cjeloviti podatci o zastupljenosti instrumentalnih oblika muških imena na -om i -em prikazani su u tablici 12. Za instrumentalni nastavak -om i provođenje disimilacije ispitanici su se, promatrajući ukupan uzorak, češće odlučivali kod apelativa *džokej*, *hokej*, *jubilej*, *mauzolej*, *muzej*, *sprej*, *trofej* i *volej*, a za nastavak -em i prijeglas kod apelativa *displej*, *esej*, *farizej*, *klišej* i *relej*.

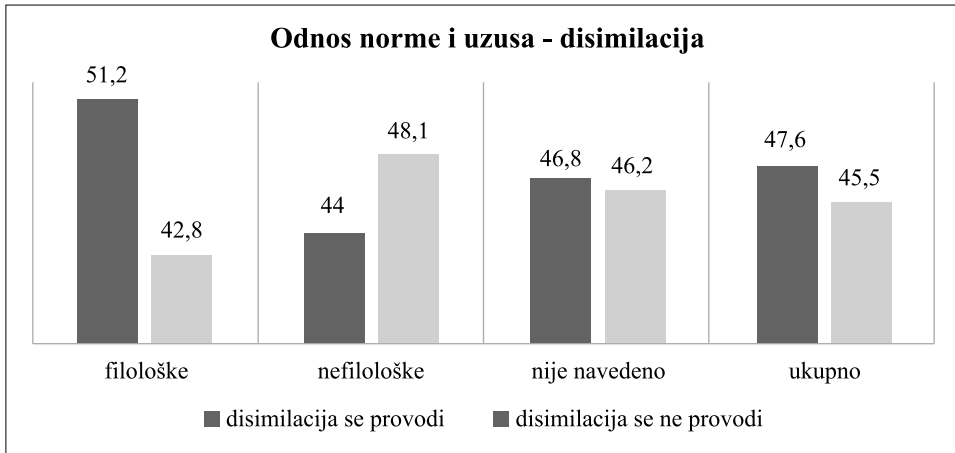
TABLICA 12. Apelativi u instrumentalu u provedenome istraživanju (raspodjela nastavaka)³⁶

<i>studijske grupe</i>	<i>filološke</i>		<i>nefilološke</i>		<i>nije navedeno</i>		<i>ukupno</i>	
<i>nastavak</i>	<i>-om</i>	<i>-em</i>	<i>-om</i>	<i>-em</i>	<i>-om</i>	<i>-em</i>	<i>-om</i>	<i>-em</i>
<i>displej</i>	45,9	54,1	42,9	57,1	38,7	61,3	43,4	56,6
<i>džokej</i>	50	50	62,9	37,1	61,3	38,7	57,1	42,9
<i>esej</i>	52,7	47,3	42,9	57,1	54,8	45,2	49,1	50,9
<i>farizej</i>	36,5	63,5	34,3	65,7	35,5	64,5	35,4	64,6
<i>hokej</i>	48,6	51,4	60	40	67,7	32,3	56,6	43,4
<i>jubilej</i>	44,6	55,4	57,1	42,9	51,6	48,4	50,9	49,1
<i>klišej</i>	32,4	67,6	31,4	68,6	35,5	64,5	32,6	67,4
<i>mauzolej</i>	47,3	52,7	52,9	47,1	51,6	48,4	50,3	49,7
<i>muzej</i>	58,1	41,9	71,4	28,6	61,3	38,7	64	36
<i>relej</i>	47,3	52,7	57,1	42,9	38,7	61,3	49,7	50,3
<i>sprej</i>	45,9	54,1	57,1	42,9	51,6	48,4	51,4	48,6
<i>trofej</i>	52,7	47,3	68,6	31,4	64,5	35,5	61,1	38,9
<i>volej</i>	54,1	45,9	65,7	34,3	58,1	41,9	59,4	40,6

Norma propisuje, kao što je već istaknuto, da se kod jednosložnih i dvosložnih imenica provodi disimilacija, a kod trosložnih i višesložnih ne provodi. Promotrimo li apelative uvrštene u upitnik s obzirom na broj slogova (jedan jednosložni apelativ, devet dvosložnih, dva trosložna i jedan četverosložni), zaključujemo da u primjerima u kojima norma propisuje provođenje disimilacije ispitanici u prosjeku to pravilo primjenjuju kod 47,6 % apelativa, pri čemu se rezultati među grupama razlikuju te pravilo češće provode studenti filoloških (51,2 %) nego nefiloloških grupa (44 %). Studenti koji nisu naveli studijsku grupu provode disimilaciju kod 46,8 % jednosložnih i dvosložnih apelativa na *-ej* (slika 13).

U trima primjerima u kojima norma propisuje da se disimilacija ne provodi (*farizej*, *jubilej* i *mauzolej*), studenti filoloških grupa to pravilo ne slijede češće od ostalih ispitanika koji su sudjelovali u istraživanju. Naime, studenti filoloških grupa disimilaciju nisu proveli samo u 42,8 % tih apelativa, a studenti nefiloloških grupa u 48,1 %, dok su ispitanici koji nisu naveli studijsku grupu bili rezultatom bliži studentima nefiloloških nego filoloških grupa (46,2 %). Dakle, u prosjeku je samo 45,5 % svih ispitanika u zadanim apelativima primijenilo pravilo o neprovođenju disimilacije. Drugim riječima, većina je odstupila od pravila koje propisuje norma. Budući da su u upitnik

³⁶ Vidi bilješku 25.

SLIKA 13. Odnos norme i uzusa – (ne)provođenje disimilacije

uvrštena samo tri takva apelativa, trebalo bi provesti novo istraživanje s više primjera da bi se dobio pouzdaniji rezultat o odnosu norme i uzusa.

Ako se podatci o zastupljenosti instrumentalnih oblika na *-om* i *-em*, navedeni u tablici 13, razvrstaju prema frekvencijskim pojasima dubletnosti, zaključuje se da studenti filoloških grupa instrumentalne oblike svih raščlanjivanih apelativa na *-om* i *-em* smatraju jednakovrijednima, dok studenti nefiloloških grupa jednakovrijednima smatraju instrumentalne oblike gotovo svih apelativa na *-om* i *-em*. Iznimku čini samo apelativ *muzej* čiji instrumentalni oblik s provedenom disimilacijom smatraju većinskim.

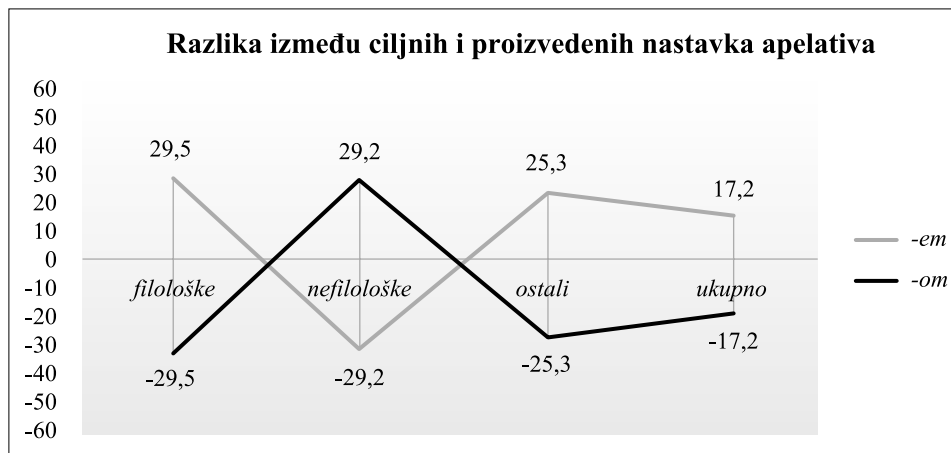
TABLICA 13. Apelativi u instrumentalu u provedenom istraživanju (frekvencijski pojasi dubletnosti)³⁷

ispitanici	filološke grupe		pojas	nefilološke grupe		pojas
	<i>-om</i>	<i>-em</i>		<i>-om</i>	<i>-em</i>	
<i>displej</i>	45,9	54,1	prave dublete	42,9	57,1	prave dublete
<i>džokej</i>	50	50	prave dublete	62,9	37,1	prave dublete
<i>esej</i>	52,7	47,3	prave dublete	42,9	57,1	prave dublete
<i>farizej</i>	36,5	63,5	prave dublete	34,3	65,7	prave dublete
<i>hokej</i>	48,6	51,4	prave dublete	60	40	prave dublete
<i>jubilej</i>	44,6	55,4	prave dublete	57,1	42,9	prave dublete
<i>klišej</i>	32,4	67,6	prave dublete	31,4	68,6	prave dublete
<i>mauzolej</i>	47,3	52,7	prave dublete	52,9	47,1	prave dublete

³⁷ Vidi bilješku 25.

ispitanici	filološke grupe		pojas	nefilološke grupe		pojas
	-om	-em		-om	-em	
muzej	58,1	41,9	prave dublete	71,4	28,6	većinski -om
relej	47,3	52,7	prave dublete	57,1	42,9	prave dublete
sprej	45,9	54,1	prave dublete	57,1	42,9	prave dublete
trofej	52,7	47,3	prave dublete	68,6	31,4	prave dublete
volej	54,1	45,9	prave dublete	65,7	34,3	prave dublete

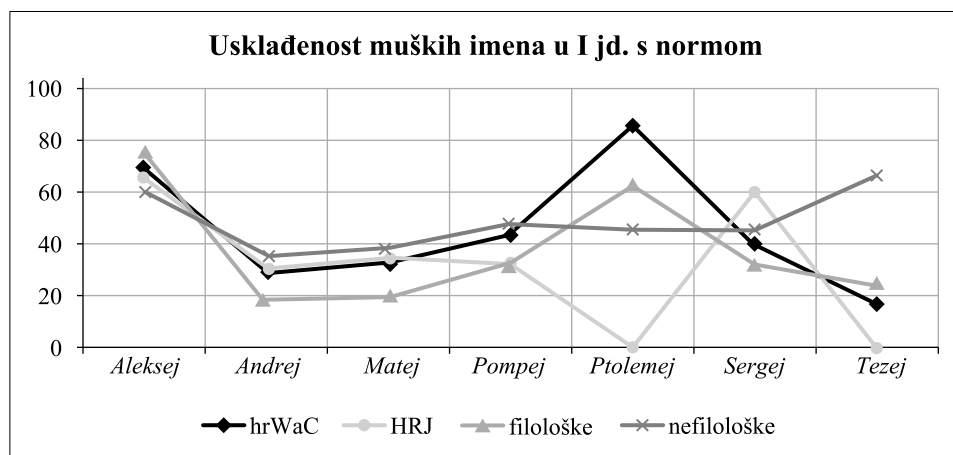
Da su ispitanici odabrali instrumentalne oblike apelativa stranoga podrijetla koji završavaju na *-ej* sukladno pravilima o provođenju prijeglasa i disimilacije, o tolikome udjelu pravih dubleta ne bismo mogli govoriti. Na slici 14 prikazana je razlika između ciljnih oblika apelativa i oblika za koje su se odlučili ispitanici. Prikaz zorno svjedoči o preopćavanju pravila o uporabi instrumentalnoga nastavka *-em* nakon nepčanoga suglasnika *j*, tj. o neprovođenju dodatnoga pravila o disimilaciji kod studenata filoloških grupa (29,5 %) i studenata koji nisu naveli studijsku grupu (25,3 %), dok su studenti nefiloloških grupa češće preopćavali pravilo o provođenju disimilacije (29,2 %) pa je udio odstupanja od norme u usporedbi sa zaključcima prethodnih triju odjeljaka u konačnici manji.

SLIKA 14. Razlika između ciljnih i odabranih oblika apelativa u instrumentalu jednine

4.5. USPOREDBA RAŠČLAMBE KORPUSA I REZULTATA ISTRAŽIVANJA

Rezultate raščlambe muških imena i apelativa posuđenih iz stranih jezika koji završavaju na *-ej* u korpusima *hrWaC* i *HJR* usporedili smo s rezultatima provedenoga istraživanja u kojemu je sudjelovalo 175 studenata Sveučilišta u Zadru. Na slici 15 prikazana je usklađenost instrumentalnih oblika muških imena u korpusima i provedenome istraživanju. Preglednosti radi uz podatke u korpusima prikazuju se samo rezultati studenata koji su naveli studijsku grupu.³⁸

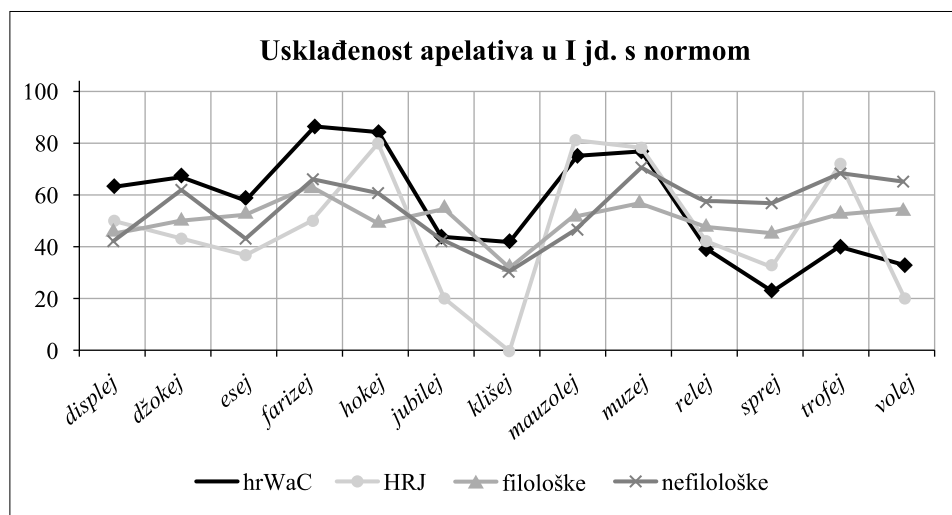
SLIKA 15. Usklađenost instrumentalnih oblika muških imena s normom

Možemo zaključiti da usklađenost s normom kod svih imena oscilira neovisno o tom propisuje li norma preglashene oblike ili oblike s provedenom disimilacijom i u raščlanjenim korpusima i u studentskim odgovorima. Zanimljivo je da se za neka imena (npr. *Aleksej*, *Ptolemej*, *Andrej*, *Matej*) bilježi slična tendencija u svim promatranim uzorcima (korpusi, studenti). Naravno, usklađenost se pojedinoga imena s normom u uzorcima razlikuje. Iznenaduje podatak da je kod studenata nefiloloških grupa instrumentalni oblik imena *Tezej* češće usklađen s normom nego u drugim raščlanjenim uzorcima. Treba podsjetiti da su u korpusu *HJR* imena *Ptolemej* i *Tezej* bila zastupljena samo s po jednom pojavnicom pa ti rezultati nisu reprezentativni. Međutim, rezultati studenata filoloških grupa uspoređeni s rezultatima u ostalim uzorcima otvaraju pitanja koja bi trebala biti u fokusu budućih istraživanja. Nameće se pitanje zašto su njihovi rezultati manje usklađeni s normom u usporedbi ne samo s

³⁸ Podsjećamo da je u istraživanju sudjelovao podjednak broj studenata filoloških i nefiloloških grupa (74 naprama 70) te da 31 ispitanik nije naveo studijski smjer.

rezultatima studenata nefiloloških studija nego i u usporedbi sa stanjem u korpusu *hrWaC* koji uz tekstove pisane standardnim jezikom sadrži i tekstove koji pripadaju nestandardnomu jeziku.

Oscilacije su zabilježene i kod apelativa, ali u usporedbi s muškim imenima postotak usklađenosti s normom ipak je veći (slika 16). Studenti filoloških grupa ostvarili su bolje rezultate kod apelativa nego kod muških imena, a u usporedbi s ostalim uzorcima najbližnji rezultat ostvarili su studenti nefiloloških grupa. U nekim primjerima apelativa bolju usklađenost apelativa s normom ostvarili su studenti filoloških grupa (*displej, esej, jubilej, mauzolej*), a u nekima studenti nefiloloških grupa (*džokej, farizej, hokej, muzej, relej, sprej, trofej, volej*). Rezultati studenata filoloških grupa i kod apelativa su uglavnom neusklađeniji s normom u usporedbi sa studentima nefiloloških grupa. Promotrimo li stanje u raščlanjivanim korpusima, zaključujemo da je opsežniji korpus – *hrWaC*, unatoč tomu što sadrži i tekstove koji ne pripadaju standardnome jeziku, usklađeniji s normom od korpusa *HJR* u većini primjera apelativa. Ipak, u primjerima *relej, sprej, trofej* i *volej* najmanju usklađenost s normom bilježimo upravo u tom korpusu.

SLIKA 16. Usklađenost instrumentalnih oblika apelativa s normom

Ako se podatci o zastupljenosti instrumentalnih oblika osobnih imena (tablica 14) i apelativa (tablica 15) na *-om* i *-em* u raščlanjivanim korpusima *hrWaC* i *HJR* usporede s odgovorima 175 ispitanika koji su sudjelovali u istraživanju, možemo zaključiti da se kod muških osobnih imena koja završavaju na *-ej* pravim dubletama i u korpusima i u provedenome istraživanju mogu smatrati instrumentalni oblici imena *Pompej* i

Sergej. Iako norma propisuje provođenje disimilacije, prevladavaju preglašeni oblici, a disimilacija je češća u korpusima nego u odgovorima ispitanika. Za ime *Ptolemej* norma propisuje preglašeni oblik što je potvrđeno u korpusima, ali ne i u odgovorima ispitanika koji instrumentalne oblike toga imena smatraju jednakovrijednima. Instrumentalni oblici imena *Aleksej*, nasuprot tomu, na granici su dubletnosti i većinskoga *-em* (nastavak *-em* zabilježen je u 69,4 % primjera u korpusima i 70,9 % odgovora ispitanika). Zanimljivo je također da se instrumentalni oblici imena *Andrej* i *Tezej* s provedenom disimilacijom smatraju manjinskim i u korpusima i u provedenome istraživanju. Ispitanici su manjinskim smatrali još i disimilirane oblike imena *Matej*, a jedino ime čiji su preglašeni oblik smatrali većinskim jest *Aleksej*. U korpusima se također većinskim smatra preglašeni oblik samo jednoga imena, imena *Ptolemej*.

TABLICA 14. Osobna imena u instrumentalu – korpusi i ispitanici (frekvencijski pojasi dubletnosti)³⁹

<i>nastavak</i>	<i>korpusi</i>		<i>pojas</i>	<i>ispitanici</i>		<i>pojas</i>
	<i>-om</i>	<i>-em</i>		<i>-om</i>	<i>-em</i>	
<i>Aleksej</i>	30,6	69,4	prave dublete	29,1	70,9	većinski <i>-em</i>
<i>Andrej</i>	29,9	70,1	manjinski <i>-om</i>	24,6	75,4	manjinski <i>-om</i>
<i>Matej</i>	32,5	67,5	prave dublete	28	72	manjinski <i>-om</i>
<i>Pompej</i>	43,5	56,5	prave dublete	37,7	62,3	prave dublete
<i>Ptolemej</i>	25	75	većinski <i>-em</i>	40,6	59,4	prave dublete
<i>Sergej</i>	42,2	57,8	prave dublete	36	64	prave dublete
<i>Tezej</i>	14,3	85,7	manjinski <i>-om</i>	26,3	73,7	manjinski <i>-om</i>
<i>Tomej</i>	/	/	/	36	64	prave dublete

U usporedbi s osobnim imenima, instrumentalne oblike raščlanjenih apelativa na *-om* i *-em* ispitanici redom smatraju pravim dubletama, samo se udio preglašanih i disimiliranih oblika razlikuje od apelativa do apelativa (tablica 15). Najveći raspon utvrđen je kod apelativa *hokej* (*hokejom* – 32,6 %, *hokejem* – 67,4 %), a najmanji kod apelativa *esej* i *volej* (*esejom* i *volejom* – 49,1 %, *esejem* i *volejem* – 51,9 %). Deset od trinaest apelativa u korpusima, razvrstanih prema frekvencijskim pojaskama dubletnosti, također se mogu smatrati jednakovrijednim oblicima, instrumental s nastavkom *-om* kod jednosložnoga apelativa *sprej* manjinski je oblik iako norma propisuje provođenje disimilacije, za razliku od dvosložnih apelativa *hokej* i *muzej* čiji su normativni oblici s provedenom disimilacijom u korpusima većinski.

³⁹ Vidi bilješku 25.

TABLICA 15. Apelativi u instrumentalu – korpusi i ispitanici (frekvencijski pojasi dubletnosti)⁴⁰

<i>ispitanici</i>	<i>korpusi</i>		<i>pojas</i>	<i>ispitanici</i>		<i>pojas</i>
<i>nastavak</i>	<i>-om</i>	<i>-em</i>		<i>-om</i>	<i>-em</i>	
<i>displej</i>	63	37	prave dublete	43,4	56,6	prave dublete
<i>džokej</i>	66,7	33,3	prave dublete	57,1	42,9	prave dublete
<i>esej</i>	56,3	43,7	prave dublete	49,1	50,9	prave dublete
<i>farizej</i>	40	60	prave dublete	56,6	43,4	prave dublete
<i>hokej</i>	81,1	18,9	većinski -om	32,6	67,4	prave dublete
<i>jubilej</i>	63,1	36,9	prave dublete	64	36	prave dublete
<i>klišej</i>	40,4	59,6	prave dublete	49,7	50,3	prave dublete
<i>mauzolej</i>	48,9	51,1	prave dublete	51,4	48,6	prave dublete
<i>muzej</i>	77	23	većinski -om	61,1	38,9	prave dublete
<i>relej</i>	39,3	60,7	prave dublete	59,4	40,6	prave dublete
<i>sprej</i>	23,4	76,6	manjinski -om	43,4	56,6	prave dublete
<i>trofej</i>	44,2	55,8	prave dublete	57,1	42,9	prave dublete
<i>volej</i>	31,7	68,3	prave dublete	49,1	50,9	prave dublete

Na temelju usporedbe raščlanjene građe ekscerptirane iz korpusa i odgovora ispitanika zaključujemo da uporabni instrumentalni oblici apelativa preuzetih iz stranih jezika koji završavaju na *-ej* pokazuju sličnu tendenciju – prevladavaju preglašeni oblici bez obzira na normativna pravila, ali preglašeni se oblici i oblici s provedenom disimilacijom, razvrstani prema frekvencijskim pojasi dubletnosti, mogu smatrati jednakovrijednima u većini primjera. Usklađenost s normom veća je nego kod raščlanjenih muških imena koja završavaju na *-ej*. Preglašeni oblici također prevladavaju, ali za razliku od apelativa instrumentalni oblici muških imena s provedenim prijelazom i disimilacijom razvrstani prema frekvencijskim pojasi dubletnosti rjeđe se mogu smatrati pravim dubletama.

5. ZAKLJUČAK

Rezultati provedenoga istraživanja i raščlambe dvaju korpusa hrvatskoga jezika potvrđuju tendenciju provođenja prijelasa na štetu disimilacije što potvrđuje tezu da govornici teže pojednostavljivanju jezika i jezičnih procesa pa će radije primijeniti

⁴⁰ Vidi bilješku 25.

glasovnu promjenu, u ovome slučaju prijeglas, na cijelu skupinu riječi slična fonološkog sastava nego da se zamaraju dodatnim pravilima i iznimkama. Tako ispitanici na cijelu skupinu raščlanjenih imena i apelativa koji završavaju na *-ej*, služeći se analogijom i preopćavanjem pravila, primjenjuju prijeglas, dok se disimilacija u dvosložnim riječima javlja mnogo rjeđe. Instrumentalni nastavak *-em* dominantniji je u osobnim imenima (korpusi – 64,5 %, istraživanje – 67,7 %) nego u apelativima (korpusi – 50,2 %, istraživanje – 49,8 %). Većina se instrumentalnih inačica apelativa razvrstanih prema frekvencijskim pojasima dubletnosti može smatrati pravim dubletama unatoč tomu što su njihove uporabne inačice usklađenije s normom u usporedbi s instrumentalnim oblicima osobnim imenima.

Kada bismo se strogo držali normativnih priručnika, raščlanjivana bi imena u instrumentalu glasila: *Aleksejem, Andrejom, Matejom, Pompejom, Ptolemejem, Sergejom, Tezejom, Tomejom*, a u posvojnomo pridjevu: *Aleksejev, Andrejov, Matejov, Pompejov, Ptolemejev, Sergejov, Tezejov, Tomejov*. Upitno je, međutim, treba li inzistirati na tim oblicima, koji su rezultat glasovnih promjena, tj. morfološkoga preobilja, kada je jasno da uporabna norma ne slijedi taj obrazac. Pretragom korpusa i provedenim istraživanjem utvrđene su slične tendencije: u uporabi prevladava neprovođenje disimilacije, dok se prijeglas gotovo redovito provodi. Dakle, eksplicitna i uporabna norma prilično se razlikuju.

Kratak naglasak, jednak završetak u nominativu, želja da se razlikuju muška i ženska osobna imena doveli su vjerojatno do toga da ispitanici primjenjuju isto pravilo na cijelu promatranu skupinu riječi, bez obzira na to radi li se o dvosložnim ili trosložnim primjerima. Uporabna se norma, kada govorimo o disimilaciji, ne podudara s eksplicitnom normom u jezičnim priručnicima, a kada je riječ o osobnim imenima, treba slijediti uporabnu normu i uvrstiti je u jezične priručnike. Normativni priručnici u slučaju prijeglasa i disimilacije nude brojna pravila za iznimke, kojima bi se možda trebalo dodati još jedno, a to je da se disimilacija ne provodi u osobnim imenima koja završavaju skupinom *-ej*, a koja se fonološki može dovesti u vezu i sa sufiksom *-telj* nakon kojega slijedi prijeglas, a ne disimilacija.

Možemo zaključiti da su raščlanjena osobna imena imala vlastiti jezični razvoj na koji je vjerojatno utjecala blagozvučnost (lakše ih je bilo izgovarati s provedenim prijeglasom nego s provedenom disimilacijom), ali i analogija, odnosno preopćavanje pravila. Moguće je da su se posuđena muška imena koja završavaju na *-ej* povela za morfološkim uzorkom apelativnih posuđenica jednakoga broja slogova koje također završavaju na *-ej*, a koje se u velikom broju kolebaju između dvaju instrumentalnih završetaka (*-om* i *-em*). Vjerojatno je na veću frekventnost oblika s provedenim prijeglasom utjecala i morfologija ženskih imena *Andreja/Mateja* koja u instrumentalu

glase *Andrejom/Matejom* što bi neke govornike hrvatskoga jezika moglo navesti na zaključak da instrumentalni nastavak ima razlikovnu ulogu pri određenju spola nositelja imena koja u nominativu glase primjerice *Andrej* i *Andreja*, *Matej* i *Mateja*.

Činjenica jest da „normativna pravila koja vrijede za apelative, ne moraju vrijediti i za imena” (usp. Sesar i Glušac 2019: 41), stoga je uporabna norma dala prednost oblicima s neprovedenom disimilacijom jer je većoj skupini govornika hrvatskoga jezika lakše slijediti jedno pravilo negoli i izuzetke od njega, posebice kada se u obzir uzme činjenica da ni posuđena imena ni posuđeni apelativi koji završavaju na *-ej* nisu česti u hrvatskome jeziku. Moguće je da govornici hrvatskoga jezika pravilo o disimilaciji primjenjuju u izdvojenim primjerima, ali ga zanemaruju kada se taj primjer rabi unutar rečenice, što bi trebalo provjeriti u nekom budućem istraživanju na većoj i raznolikijoj skupini ispitanika. Čini se da pravilo o provođenju prijeglasa/disimilacije svojom složenošću i iznimkama opterećuje govornike te ga oni intuitivno pokušavaju učiniti logičnijim, sustavnijim i jednostavnijim. Upravo stoga trebalo bi dati prednost uporabnoj normi i oblicima koji se češće upotrebljavaju barem kada je riječ o neprovođenju disimilacije u osobnim imenima posuđenima iz stranih jezika koja završavaju na *-ej*.

LITERATURA I IZVORI

- BABIĆ, Stjepan, Dalibor BROZOVIĆ, Ivo ŠKARIĆ i Stjepko TEŽAK. 2007. *Glasovi i oblici hrvatskoga književnoga jezika*. Zagreb: Nakladni zavod Globus.
- BARIĆ, Eugenija, Mijo LONČARIĆ, Dragica MALIĆ, Slavko PAVEŠIĆ, Mirko PETI, Vesna ZEČEVIĆ i Marija ZNIKA. 1997. *Hrvatska gramatika*. Zagreb: Školska knjiga.
- BARIĆ, Eugenija, Lana HUDEČEK, Nebojša KOHAROVIĆ, Mijo LONČARIĆ, Marko LUKENDA, Mile MAMIĆ, Milica MIHALJEVIĆ, Ljiljana ŠARIĆ, Vanja ŠVAČKO, Luka VUKOJEVIĆ, Vesna ZEČEVIĆ i Mateo ŽAGAR. 1999. *Hrvatski jezični savjetnik*. Zagreb: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje, Pergamena i Školske novine.
- BOŠNJAK BOTICA, Tomislava, Dario LEČIĆ, Gordana HRŽICA i Jurica BUDJA. 2019. „Baza hrvatskih morfoloških dubleta (*DvojBa*)”. *Suvremena lingvistika* 45, 87: 95–108.
- BOŠNJAK BOTICA, Tomislava, Jurica POLANČEC i Robert SVIBEN. 2022. „Korpusno istraživanje hrvatskih imenica s dugom i kratkom množinom”. *Jezikoslovlje* 23, 1: 35–74.
- FRANČIĆ, Anđela, Lana HUDEČEK i Milica MIHALJEVIĆ. 2005. *Normativnost i višefunkcionalnost u hrvatskome standardnom jeziku*. Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada.
- FRANČIĆ, Anđela. 2015. „Imena i standardnojezična norma”. *Nestandardni hrvatski jezik prema standardnom hrvatskom jeziku*. Ur. Anđa Suvala i Jasna Pandžić. Zagreb: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje i Agencija za odgoj i obrazovanje: 42–54.
- FRANČIĆ, Anđela i Bernardina PETROVIĆ. 2016. „Osobna imena u suvremenim hrvatskim gramatikama”. *Šesti hrvatski slavistički kongres: Zbornik radova Šestoga hrvatskoga slavističkog kongresa*. Ur. Stipe Botica, Davor Nikolić, Josipa Tomašić i Ivana Vidović-Bolt. Zagreb: Hrvatsko filološko društvo: 289–297.
- HRWAC = LJUBEŠIĆ, Nikola i Filip KLUBIČKA. 2016. „Croatian web corpus hrWaC 2.1”. *Slovenian language resource repository CLARIN.SI*. URL: <http://hdl.handle.net/11356/1064> (7. veljače 2022.)
- HJP = Hrvatski jezični portal. URL: <http://hjp.znanje.hr> (1. veljače 2022.)
- HJR = Hrvatska jezična riznica. URL: <http://riznica.ihjj.hr/index.hr.html> (1. veljače 2022.)
- HUDOLETNJAK, Anja. [s. a.] „Jezični savjeti: Matejev ili Matejov”. *Lektoriranje.org*. URL: <http://www.lektoriranje.org/jezicni-savjetnik/1/10/2018/matejev-ili-matejov> (7. veljače 2022.)
- KLAIĆ, Bratoljub. 1988. *Rječnik stranih riječi*. Zagreb: Matica hrvatska.
- LEČIĆ, Dario. 2017. *Morphological doublets in Croatian: A multi-methodological analysis*. Doktorski rad. Sheffield: University of Sheffield. URL: <https://www.researchgate.net/publication/334225464> (20. veljače 2022.)

- LEČIĆ, Dario. 2015. „Morphological doublets in Croatian: the case of the instrumental singular”. *Russian Linguistics* 39, 3: 375–393.
- LUKIĆ, Predrag i Sandra TOMINAC. 2008. „Nedosljednosti pri bilježenju dekliniranih stranih vlastitih imena u hrvatskim tiskovinama”. *Riječki filološki dani* 7. Ur. Ines Srdoč-Konestra i Silvana Vranić. Rijeka: Filozofski fakultet Rijeka: 483–490.
- MARKOVIĆ, Ivan. 2012. *Uvod u jezičnu morfologiju*. Zagreb: Disput.
- MARKOVIĆ, Ivan. 2013. *Hrvatska morfonologija*. Zagreb: Disput.
- POLANČEC, Jurica. 2017. „Naknadni prijedlog iza glasova *s t z* u hrvatskom jeziku”. *Rasprave: časopis Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje* 43, 1: 197–225.
- PORTAL SUVREMENIH HRVATSKIH OSOBNIH IMENA. URL: <http://osobno-ime.hr/> (1. veljače 2022.)
- RAGUŽ, Dragutin. 2010. *Gramatika hrvatskoga jezika*. Zagreb: Vlastito izdanje.
- SEŠAR, Matea i Maja GLUŠAC. 2019. „Glasovne promjene u imenima”. *Gramatikom kroz onomastiku*. Ur. Maja Glušac i Ana Mikić Čolić. Osijek: Filozofski fakultet Sveučilišta J. J. Strossmayera u Osijeku: 31–43.
- SILIĆ, Josip i Ivo PRANJKOVIĆ. 2007. *Gramatika hrvatskoga jezika za gimnazije i visoka učilišta*. Zagreb: Školska knjiga.
- ŠIMUNOVIĆ, Petar. (2009). *Uvod u hrvatsko imenoslovlje*. Zagreb: Golden marketing – Tehnička knjiga.
- ŠKOLSKI RJEČNIK HRVATSKOGA JEZIKA. URL: <https://rjecnik.hr/> (1. veljače 2022.)
- TEŽAK, Stjepko i Stjepan BABIĆ. 2009. *Gramatika hrvatskoga jezika*. Zagreb: Školska knjiga.

UMLAUT AND DISSIMILATION IN MALE NAMES AND APPELLATIVES ENDING IN -EJ BORROWED FROM FOREIGN LANGUAGES

EDITA MEDIĆ
IVA BABIĆ
MARIJANA BAŠIĆ

ABSTRACT

The article discusses the umlaut and dissimilation of male first names affiliated to *a*-declension ending in the palatal *j* and preceded by the vowel *a*. This is illustrated by the use of male names of foreign origin such as Matej, Sergej, Aleksej, Tomej, Andrej, Ptolemej, Pompej, Tezej to which a grammatical morpheme *-em* is added in the instrumental singular, whereas the possessive adjectives of these names are formed by the suffix *-ev*. Handbooks of Language Standardization adopt the rules of dissimilation/umlaut for common nouns, but not for first names. An umlaut is commonly used when male first names end in a palatal regardless of the vowel *e* preceding the palatal which requires dissimilation in monosyllabic and disyllabic common nouns. Therefore, dissimilation is generally not used with the listed first names. Such a linguistic situation in which dissimilation is not used regardless of the rule is compared with umlaut and dissimilation in appellatives borrowed from foreign languages also ending in *-ej*. However, notwithstanding the systematic enforcement of the no-umlaut rule when the vowel *e* precedes the palatal, in some cases, even with the appellative, it does not happen (i.e., *sprej* > *sprejem*, *temelj* > *temeljem*). Therefore, a research questionnaire was designed containing 21 male names or appellatives ending in *-ej* with the target form in the instrumental singular, one possessive adjective in the nominative singular, as well as three examples of personal names in the instrumental singular ending in *-om*. The collected data was then analysed with regard to the (non)performance of umlaut and dissimilation. The analysis has shown the use of umlaut in the given examples, while dissimilation in two-syllable words is much less common.

KEYWORDS:

appellatives, Croatian language, dissimilation, names, umlaut

